

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie

Adéla Staňková

Obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ A SELF-ESTEEM U ADOLESCENTŮ
RISKY BEHAVIOUR AND SELF-ESTEEM OF ADOLESCENTS

Diplomová práce

Mgr. Simona Dobešová Cakirpaloglu, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením paní Mgr. Simony Dobešové Cakirpaloglu, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité prameny a seznam literatury.

V Olomouci 10. 5. 2020

.....

Podpis autora

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Simoně Dobešové Cakirpaloglu, Ph.D. za vedení a rady, které mi poskytla při psaní mé diplomové práce. Také děkuji žákům a učitelům základních škol za ochotu spolupráce na našem výzkumu.

Obsah

ÚVOD	7
1 Adolescence	9
1.1 Vymezení období adolescence	9
1.2 Časná adolescence a puberta	10
1.2.1 Vývojový úkol adolescentů.....	10
1.2.2 Kognitivní vývoj.....	11
1.2.3 Formování identity	12
2 Sebehodnocení (self-esteem)	13
2.1 Emoční aspekt Já	13
2.2 Teorie sebehodnocení	13
2.3 Aspekty sebehodnocení.....	14
2.4 Zdroje sebehodnocení	14
2.5 Vývoj emočních projevů jedince	15
2.6 Sebepojetí a sebehodnocení	15
3 Rizikové chování.....	16
3.1 Rizikové chování v oblasti psychosociální	17
3.2 Rizikové chování v reprodukční oblasti	17
3.3 Teorie rizikového chování.....	17
3.4 Syndrom problémového chování (SPCH).....	18
3.5 Syndrom rizikového chování mládeže.....	18
3.6 Formy antisociálního chování	19
3.6.1 Lži.....	20
3.6.2 Záškoláctví	20
3.6.2.1 Příčiny záškoláctví.....	20
3.6.2.2 Možnosti opatření ke zmírnění výskytu záškoláctví	23
3.6.3 Dětské toulky.....	23
3.6.4 Útěky z domova.....	24
3.6.5 Krádeže	24

3.7	Šikana.....	25
3.7.1	Vymezení šikany	25
3.7.2	Stupně šikany	28
3.7.3	Osobnost agresora a oběti	29
3.7.3.1	Osobnost agresora	29
3.7.3.2	Oběť šikany	29
3.7.4	Zhoubné účinky šikany	30
3.7.5	Prevence šikany	30
3.8	Kyberšikana.....	31
3.8.1	Definice Kyberšikany	31
3.8.2	Vymezení kyberšikany.....	32
3.8.3	Formy kyberšikany	33
3.8.4	Protagonisté šikany.....	35
3.8.4.1	Kyberagresor	35
3.8.4.2	Oběť kyberšikany	36
3.9	Tradiční šikana versus kyberšikana	37
3.9.1	Výzkum rizikového chování českých adolescentů na internetu.....	38
3.10	Užívání návykových látek	38
3.10.1	Alkohol	39
3.10.1.1	Účinky alkoholu	39
3.10.1.2	Působení alkoholu na děti	39
3.10.2	Cigarety.....	40
3.10.2.1	Návyk na kouření	40
3.10.2.2	Prevence kouření	41
3.11	Prevence rizikového chování	41
3.11.1	Programy prevence vázané na škole	43
4	Výzkumy rizikového chování a sebehodnocení (self-seteem) adolescentů	44
4.1	Výzkum rizikového chování Dolejš, Skopal, Suchá a kol. (2014).....	44
4.2	Výzkum v oblasti sebehodnocení	45

4.2.1	výzkum Blatného a kol. 1998.....	45
4.2.2	Výzkum Skopal, Dolejš (2014).....	45
5	Výzkumná část.....	46
5.1	Cíle práce	46
5.2	Vědecké otázky a hypotézy.....	46
6	Metodika práce.....	48
6.1	Charakteristika souboru	48
6.2	Měření	49
6.2.1	Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA)	50
6.2.2	Rosenbergova škála sebehodnocení	50
6.3	Statistika.....	50
7	Výsledky.....	52
7.1	Prevalence výskytu rizikového chování.....	52
7.2	Výsledky měření rizikového chování	62
7.3	Výsledky měření abúzus	64
7.4	Výsledky měření celé skupiny ve vztahu delikvence a šikany	65
7.5	Výsledky měření delikvence	67
7.6	Výsledky měření žen ve vztahu šikany a sebehodnocení (self-esteem)	68
7.7	Výsledky měření mužů ve vztahu šikany a self-esteem	70
8	Diskuze	72
	ZÁVĚR	75
	Souhrn	76
	Seznam použitých zdrojů a literatury	78

ÚVOD

Tato práce si klade za cíl popsat a zmapovat rizikové chování dospívající mládeže. Na cestě k dospělosti mohou adolescenti mnohdy sejít ze správné cesty. Je pro ně běžné, že hledají sami sebe, snaží se získat nezávislost na rodičích. Boj proti autoritám někdy bývá provázen právě nevhodným chováním. V dnešní době se posouvají hranice slušnosti a i přesto není problém pro některé jedince tyto hranice překročit. S agresivním chováním, různou podobou šikany a sebedestruktivním jednáním se setká většina mladých dospělých. Vliv rodiny, školy i internetu hraje významnou roli ve formování každého jedince. Mojí snahou je zmapovat a popsat problematiku antisociálního chování adolescentů na základní škole.

Období adolescence je pro jedince poměrně náročné, neboť se pro něj mnohé mění. Snaží se odpoutat od dětství a na významu nabývají jiné skutečnosti. Adolescenti si začínají klást životní otázky. Přemýšlí o budoucnosti o intimním životě. Stávají se pro ně důležité vrstevnické vztahy a začínají preferovat intenzivní prožitky. Toto složité období každý jedinec prožívá jinak a tak se toto období může stát prostorem pro rizikové chování. Začátek adolescence může být pro jedince období, kdy začnou zkoušet nové věci, mnohdy se mohou například vlivem party uchýlit i k nezákonným aktivitám. Je to období, kdy začnou experimentovat s konzumací alkoholu nebo jinými návykovými látkami.

V teoretické části je období adolescence podrobně popsáno spolu se syndromem rizikového chování a sebehodnocením. Pro svůj výzkum jsem zvolila časnou adolescenci. Danou skupinu jsem zvolila proto, že jde o přechod z dětství k dospívání. Je to složité období, ve kterém se jedinci mění jak fyzicky, tak psychicky. A také proto si myslím, že výskyt rizikového chování u dospívajících jedinců může být opravdu vysoký. V dospívání často jedinec dává (podvědomě) přednost rizikovému chování, které mu pomáhá řešit jeho problémy (například nedostatečné sebevědomí).

Rizikovému chování také přispívá i dnešní doba. Je to doba, kdy jsou děti velmi ovlivněny internetem a médii. Děti sdílí své osobní informace, fotografie a videa online a mohou se tak snadno stát oběťmi online útoků.

Možnost, jak by se dalo rizikovému chování předcházet je včasná prevence a informovanost dětí o možných rizicích a následcích nevhodného chování.

Ve výzkumné části prezentuji výsledky mého výzkumného šetření. Popisuji charakteristiku výzkumného souboru, měření a výsledky měření. Vymeším si cíle výzkumu a stanovím hypotézy, které později budu potvrzovat nebo vyvracet.

1 Adolescence

1.1 Vymezení období adolescence

Dle Dolejše a kol. (2014) období dospívání je druhá dekáda lidského života, tvoří přechod mezi dětstvím a dospíváním. Dochází k přeměně tělesné i psychické, utváří se normy a návyky, tvoří se podmínky k individualizaci každého jedince, což znamená i osamostatnění a posun od nezodpovědnosti k morální zralosti. Jedinec prochází obdobím psychosociálního růstu a hledá a buduje svoji vlastní identitu. Probíhá hledání nových vzorů, proces proměny vede k budování zralé a uspokojivé identity a schopnosti zaujmout vlastní místo ve společnosti. Rychle se vyvíjející společnost klade vysoké nároky na proměnu dítěte v dospělého jedince. Vzniká rozpor mezi biologickou a psychosociální zralostí dospívajících. Důležitou roli hraje sociální původ jedince a rodinné poměry. Přesto mladé lidi v tomto období formuje pocit vzájemné sounáležitosti vrstevnické skupiny. Období konfliktů, bouří a změn většina adolescentů absolvuje poměrně klidně a příznivě, ve většině případů dojde ke zformování kladného sebe obrazu a emoční rovnováhy osobnosti. Nedostatek opory a pochopení ze strany dospělých může adolescenta svést ze správné cesty optimálního vývoje a vést k náchylnosti k asociálním a antisociálním projevům.

Dle Macka (2003) je termín adolescence odvozen z latinského slovesa *adolescere* a znamená to dospívat, mohutnět. Termín adolescence označuje určité období života člověka a první zmínka je z 15. století.

Adolescence je období trvající několik let a v tomto období se z dítěte stává dospělý člověk. Je to období pozdního dětství. Macek (2003) uvádí, že adolescence je od patnáctého roku života a trvá do 20 (22) let. Horní věkovou hranici však nejde s úplnou přesností určit, jelikož dovršení dospělosti ovlivňuje celá řada zkušeností.

Macek (2003) dělí adolescenci na tři fáze:

- Časná adolescence – rozmezí 10–13 let
- Střední adolescence – rozmezí 14–16 let
- Pozdní adolescence – rozmezí 17–20 let

Z počátku jedinec reprodukčně dozrává a ukončuje tělesný růst. Neméně důležitá jsou kritéria psychologická, sociologická a pedagogická. Mladý člověk prochází přerodem

směrem k dospělosti, utváří se mu osobnost a ukončuje vzdělání a směřuje k získání profesní kvalifikace. Rozvíjí se sebereflexe a seberegulace, je to složité období plné turbulencí a protikladů. Macek (2003)

Nejdůležitějším vývojovým úkolem u dospívajícího jedince je utvořit si pocit vlastní identity, přijmout normy společnosti, vytvořit si vlastní hodnoty a stát se nezávislými na rodičích a jejich autoritě. Dospívající jedinec se tak postupně stává osobností. (Šimčíková-Čížková a kol., 2008)

Období adolescence začíná nástupem puberty, nástup tohoto období signalizují tělesné změny. Kromě nápadných fyzických změn je zde i emoční, kognitivní a sociální vývoj. (Thorová, 2015)

1.2 Časná adolescence a puberta

Sobotková a kol. (2014) uvádí, že toto vývojové období je charakteristické změnami zevnějšku, které pak ovlivňují identitu, sebepojetí i sebehodnocení adolescenta a jeho vztahy s blízkými lidmi. Hormonální rozkolísanost se projevuje citovou labilitou. Rychlé morfologické změny a změny psychické a sociální jsou v období puberty velmi patrné.

Dle Macka (2003) je vývoj pohlavních znaků, zrychlený růst, u dívek nástup menstruačního cyklu a u chlapců první ejakulace – to vše vede k rozdílnému sebehodnocení v načasování pubertálních změn. Existuje teorie, že při předčasném nástupu puberty u dívek (okolo 9–10 roku života), mají tyta děvčata sklon k problémovému chování s negativními psychologickými a zdravotními důsledky. Předčasný nástup puberty u chlapců (11 let a méně) je spojen s možností vyššího výskytu deprese, většinou je však jejich sebehodnocení vyšší ve srovnání s vrstevníky. Dívky vnímají jako důležitý vzhled jednotlivých partií těla, setkávají se s kritikou hmotnosti a postavy. Chlapci vnímají celkem pozitivně nárůst svalové hmoty a tou odpovídající sílu a výkon.

1.2.1 Vývojový úkol adolescentů

Jde o nutnost připravit jedince na jeho dospělou roli. Vývojový úkol zahrnuje potřeby a očekávání společnosti.

Vývojový úkol adolescentů podle R. J. Havighursta 1948/1974 (In: Macek, 2003, s. 17)

- Přijetí vlastního těla a fyzických změn.
- Schopnost aplikovat intelektový potenciál v běžném životě.
- Schopnost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky.
- Změna vztahu k dospělým – vzájemný respekt.
- Směřování představ k volbě budoucího povolání a získání představ o ekonomické nezávislosti.
- Získat zkušenosti v milostném vztahu – příprava pro partnerský život.
- Představa o budoucích prioritách v dospělém životě.
- Ujasnění vlastního vztahu k životu.

1.2.2 Kognitivní vývoj

Dle Sobotková a kol. (2014) dosažení identity je v období adolescence základní vývojový úkol. Trvalý proces sebepoznávání umožňuje propojovat minulou a přítomnou zkušenost s představou vlastní iluzivní budoucnosti. Na základě toho vytvořený smysluplný celek je klíčová charakteristika dospělé identity. Na cestě ke smysluplnému začlenění se do světa dospělých, může jedinec při hledání sebe sama, vstoupit na nebezpečnou rizikovou cestu. Nástrahy číhají a nevyhýbají se ani dětem ze slušných rodin. Ve skupině vrstevníků dochází k diferenciaci mládeže. Například hudební styly, oblečení, party s delikventními vůdci, sexuální promiskuita.

Macek (2003) považuje identitu za „živou“ a vědomou zkušenost se sebou samým. Je to proces, který začíná v dospívání, ale zde nekončí. Je to celoživotní utváření člověka samotného:

- člověk je jedinečný a liší se od jiných;
- získává pocit, že někam patří;
- cítí a uvědomuje si vlastní zkušenost;
- má zážitek z „tvorby“ vlastního života;
- přijímá závazky a odpovědnost za vlastní jednání;
- utváří si vztah k vlastnímu „já“.

1.2.3 Formování identity

Proces zformování identity probíhá posloupně v různých institucích – začíná v rodině, pak mezi vrstevníky ve škole, pokračuje v práci.

Adolescent by měl dosáhnout plnohodnotných vztahů s vrstevníky obou pohlaví.

Vrstevnická skupina stanovuje standarty v oblečení, hudbě, mluvě, chování atd.

Měl by se ztotožnit se svou mužskou či ženskou sociální rolí.

Důležité je, aby se přijal takový, jaký je.

Potřebuje dosáhnout emoční nezávislosti na rodičích a ostatních dospělých.

Další z úkolů je příprava na ekonomickou nezávislost a rodinný život.

Měl by si osvojit společensky zodpovědné chování a získat kontrolu nad svým jednáním.

Tento vývojový proces je utvářen také rizikovým chováním například opozice vůči dospělým a testováním jejich reakcí. Snaha vyrovnat se dospělým s sebou nese i předčasně vyspělé chování jako je kouření, konzumace alkoholu a nezralý sex. Rozhodování samostatně, nezávisle na rodičích a dospělých s sebou nese i rizika špatného stravování a antisociálního chování. Vyhledávání opory u vrstevníků prožívajících stejný vývojový proces je zřejmě právě u rizikových skupin.

2 Sebehodnocení (self-esteem)

2.1 Emoční aspekt Já

Blatný (2001) uvádí, že sebepojetí vyjadřuje vztah k sobě, je souhrnem představ o sobě, které provází emocionální prožitky. Pohled na sebe samotného je ukotven v sebeúctě, sebevědomí a sebedůvěře. Člověk, který hodnotí sám sebe, má ke svému Já buď negativní, nebo pozitivní postoj. Každá mentální reprezentace Já má kognitivní i emoční složku. Psychice dávají emoce rozměr citového prožívání, který se u člověka sebeuvědoměním utváří do podoby emočního vztahu k sobě samému.

Úroveň emočního vztahu k sobě je spojena s bohatostí obsahu sebepojetí. Je zjištěna souvislost mezi kladným vztahem k sobě a množstvím pozitivních výpovědí v různých oblastech sebepoznání jako například činnosti, které rádi děláme, oblíbení lidé, kladné osobnostní charakteristiky, a mezi sociální úzkostí a celkově malým množstvím výpovědí o sobě. Greenwald, Bellezza, Banaji 1988 (In: Blatný 2001, s. 26)

2.2 Teorie sebehodnocení

Činitelé, kteří mohou působit na sebehodnocení z pohledu nejrůznějších teorií.

James 1920 (In: Zemanová, Dolejš 2015, s. 64) popisuje jako zdroj hodnocení sebe sama na základě obecného pravidla:

$$\text{Sebehodnocení (self-esteem)} = \frac{\text{úspěchy (success)}}{\text{nároky (pretensions)}}$$

Významnou teorií sebehodnocení je Coleyho teorie „zrcadlového Já“ – ta bere sebehodnocení jako součást sociálního prostředí. Jedinec sám sebe hodnotí tak, že se na sebe snaží dívat očima ostatních lidí, kteří na něj působí.

Další teorií je Rosenbergova teorie sebehodnocení. Rosenberg popisuje sebehodnocení jako stálý pozitivní či negativní vztah, který k sobě jedinec má. Rosenberg vytvořil v roce 1965 škálu sebehodnocení, kterou tvoří 10 položek. Tato škála sebehodnocení se stala nejpoužívanější metodou při měření sebehodnocení jedinců. Zemanová, Dolejš (2015)

2.3 Aspekty sebehodnocení

Blatný a Osecká (1997) potvrzují, že osoby s vysokým sebehodnocením mají složitější strukturu významu vlastního já, než osoby s nízkým sebehodnocením. Rozdíly v sebehodnocení ovlivňují chování v nejrůznějších oblastech jako je soutěžení, výkon, shoda v názorech atd., a jsou spojovány s pocitem spokojenosti a duševního zdraví jedince. Lidé s vysokým sebehodnocením mají sklony ke svému nadhodnocení a jejich předpoklady o vlastním výkonu překračují jejich schopnosti, což vede často k pocitu selhání. Lidé s nižším sebehodnocením si naopak stanovují adekvátní cíle, vyhýbají se tím neúspěchu, a reálného cíle se jim daří dosahovat. Stabilita sebehodnocení je důležitější než vysoké nebo nízké sebehodnocení. Umožňuje to zvládat každodenní aktivity s vnitřní motivací.

2.4 Zdroje sebehodnocení

Sebehodnocení, jedna ze složek sebepojetí, může být chápáno jako výsledek sociálního srovnávání, porovnávání a sebeuposuzování na základě posuzování vlastní činnosti. Pro vytvoření sebehodnotících kritérií a výsledný emoční vztah k sobě je významné především posílení z prostředí, zvláště od druhých lidí, kteří jsou pro náš život významní. Shawelton, Hubner a Stanton 1976 (In: Blatný 2001, s. 27)

Typ sociální interakce patří mezi nejdůležitější pro utváření sebehodnocení, je úzce spjata s hodnocením jedince. První zkušenost nějakého hodnocení poskytnou dítěti jeho rodiče. Dítě na sebe pohlíží tak, jak si myslí, že ho rodiče vidí. V období adolescence pak narůstá vliv vrstevníků. Obereignerů a kol. 2017

Další zdroj sebehodnocení je kognitivní diskrepance v sebepojetí. Dalšími zdroji ještě mohou být pozitivní a negativní afektivita. Diskrepance mezi reálným a ideálním Já se projevuje v absenci pozitivních závěrů o sobě a je spojena s depresivně laděnými negativními emocemi jako je nespokojenost, zklamání či smutek. Důsledek nerovnováhy mezi požadovaným a reálným Já jsou pocity úzkosti, neklidu a ohrožení. Blatný (2001)

2.5 Vývoj emočních projevů jedince

Dle Macka (2003) v období střední adolescence se projevují city a emoce, které souvisí s erotickou sférou života, estetickými city a mravním cítěním. Je to i období prvního vystřízlivění z ideálu první lásky a konfrontací všedního dne. Značně se různí realita s vysněnými představami. Například volba střední školy, vztahy s rodiči, přátelské chování mezi vrstevníky. Rozvoj abstraktního logického myšlení s prohloubeným sebeuvědoměním vede k objevení „síly vlastního rozumu“. Adolescenti se domnívají, že spoustu věcí lze vyřešit jednoduše, pouze skutečným přemýšlením a jasným a jednoduchým řešením. Dospívající si uvědomuje sám sebe jako tvůrce vlastního chování. Sám je i tvůrce svého prožitku a pocitů, které bývají zmatené.

2.6 Sebepojetí a sebehodnocení

„Sebepojetí (self-concept) může být snadno definováno jako vidění nebo mentální reprezentace sebe.“ Van der Werff (1990, s. 33)

Pojem sebepojetí je představa, kterou o sobě jedinec má a jak sám sebe vidí.

Jednou ze složek sebepojetí je sebehodnocení, které je chápáno jako výsledek sebesuzování a srovnávání na základě pozorování vlastní činnosti. Pro sebehodnocení je důležitá znalost vlastních zkušeností s úspěchem či neúspěchem, hodnocení a názory druhých lidí. Hodnotit můžeme i tak, že srovnáme sebe sama s někým jiným. To se projevuje v pubertě, kdy si jedinec více začne utvářet vlastní identitu a je pro něj důležité mít vzor, ke kterému může směřovat. Obereignerů a kol. (2017)

Ve své práci budu také používat pro termín sebehodnocení shodný anglický název self-esteem.

3 Rizikové chování

Rizikové chování je komplexní a nadřazený pojem pro chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí. Macek (2003)

Dle Sobotkové (2014, s. 40-41) mezi rizikové chování řadíme:

- Záškoláctví
- Lhaní
- Agresivita, agresivní chování
- Šikana, kyberšikana, násilné chování
- Obecně kriminální jednání
- Vandalismus
- Závislostní chování
- Rizikové chování na internetu
- Rizikové sexuální chování
- Rizikové chování v dopravě
- Extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity
- Užívání anabolik a steroidů
- Nezdravé stravovací návyky
- Extremismus
- Xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus

Šolcová (2009) uvádí, že v období adolescence dochází k prudkému nárůstu rizikových faktorů, narůstá počet psychiatrických diagnóz – deprese, problémy s chováním a poruchy příjmu potravy. Užívání návykových látek, kouření a riskantní sexuální chování.

„Riziko“ je pojem, který chápeme jako proces vystavení se nepříznivým podmínkám a okolnostem.

„Resilience“ je proces úspěšné adaptace na okolnosti a podmínky vývoje, je to schopnost jedince zvládnout nepříznivé okolnosti a stres. Vede k pozitivní adaptaci na nepříznivé okolnosti.

3.1 Rizikové chování v oblasti psychosociální

Mezi rizikové chování v oblasti psychosociální patří dopravní úrazy v důsledku užití alkoholu nebo drog, riskování při adrenalinových sportech, sebevražedné chování, agresivita až delikvence, která někdy vede ke kriminalitě. Opakované záškoláctví, někdy i útěky z domova, drobné i větší krádeže, které se stále častěji objevují i v dívčích skupinách.

3.2 Rizikové chování v reprodukční oblasti

S dospíváním se rozvíjí u adolescentů i touha po pohlavním životě. Mladiství touží po vlastních zážitcích a zkušenostech. Mezi mládeží je to nejčastější téma vůbec. Pokud se výchovou nevytvořila schopnost sebeovládání a odpovědnosti, tak se mládež často snaží právě pod tlakem svých vrstevníků, vrhnout do sexuálního života bez předchozího vzájemného sebepoznávání. V naší společnosti liberální pohled na sex a medializace tohoto tématu nahrává předčasným sexuálním zkušenostem. Důsledek tohoto chování a střídání partnerů vede k výskytu pohlavních chorob. Předčasnost je dána jak psychosociální tak i socioekonomickou nezralostí u obou pohlaví. Je třeba, aby do sexuálního života vstupoval člověk, který již našel svoji identitu, aby byl schopen se otevřít druhému. Dívky ještě nejsou zralé ženy, mohou být více ohroženy než v dospělosti. V dospívání je dívka především zranitelná nezralostí děložního čípku, je tedy větší možnost průniku infekce. Dále je nevhodné i těhotenství v dospívání, znamená riziko pro matku i plod. Touha po zahájení intimního života je pod vlivem tlaku vrstevníků. Klíčovou roli hraje zvědavost a mnohdy i emocionální strádání. Machová, Kubátová a kol. (2009)

3.3 Teorie rizikového chování

Sobotková a kol. (2014), dělí rizikové chování na tyto tři skupiny:

První je teorie biologicko-psychologická, která se snaží nacházet souvislosti mezi charakterem, chováním, tělesnou stavbou a genetikou jedince.

Jako další uvádí teorii sociálně-psychologickou, která se zaměřuje výhradně na sociální učení, temperamentní rysy a kognitivní styky.

Poslední teorií je teorie sociologická a ta se zaměřuje na kulturní a společenský kontext vzniku rizikového chování

3.4 Syndrom problémového chování (SPCH)

Dle teorie manželů Jessor's 1997 (In: Sobotková a kol. 2014, s. 43) znamená SPCH, že se adolescent bude rizikově chovat ve více oblastech. Toto chování je v rozporu s obecně uznávanými normami. Pro danou věkovou skupinu a společnost je vnímána jako nebezpečná a ohrožující.

SPCH se opírá o 3 skupiny faktorů

- Biologické – například pohlavní odlišnost, fyzické handicapy.
- Psychosociologické – sebepojetí, osobnostní rysy.
- Sociální kontext – rodinná konstelace, sociální chování adolescenta.

3.5 Syndrom rizikového chování mládeže

Sobotková a kol. (2014) uvádí, že adolescenti mají často sklon k experimentování s rizikovým chováním.

Většinou nepřekročí hranici trestného činu a s věkem často odezní.

Vede ke snaze zapojení se do určité skupiny vrstevníků.

Jedinci si zvyšují sebevědomí a sebedůvěru.

V dalším životě může adolescent nést následky svého rizikového chování.

Některé jeho činnosti mohou být právně stíhatelné.

Předčasné úmrtí adolescentů v tomto období je většinou právě důsledkem rizikového chování. Pro společnost má toto chování mnohdy i značné ekonomické důsledky.

WHO stanovila tři oblasti syndromu rizikového chování:

- zneužívání návykových látek – klesá uživatelský věk, je to dlouhodobě nepříznivý trend;

- negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje – poruchy chování, agrese, delikvence, kriminalita, sebepoškozování;
- rizikové chování v oblasti reprodukční – jedinci mají předčasný sex, předčasné rodičovství, promiskuita, pohlavní nemoci.

3.6 Formy antisociálního chování

Dle Martínka (2015) se poruchou chování označuje řada výchovně nežádoucích projevů u dětí, které vznikají v důsledku narušení jejich sociální přizpůsobivosti. Nejedná se o projev duševního onemocnění a většina těchto poruch vzniká na základě nevhodného výchovného působení.

Dle Matouška a Kroftové (2003) za hlavního činitele, který svým selháním umožní dětem delikventní či kriminální jednání je rodina. Ve čtyřicátých a padesátých letech se lidé přikláněli k teorii, že většina delikventně jednajících dospívajících jedinců pochází z nejchudších a nevzdělaných rodin. V dnešní době, kdy se vyskytuje kriminální chování i v lépe situovaných rodinách, se dá posuzovat jako následek klesajícího vlivu rodinných příslušníků na dítě.

Sobotková a kol. (2014) tvrdí, že dospívající se v období adolescence hledá, experimentuje a testuje hranice a díky tomu v této fázi vývoje dochází k porušování pravidel, například slušného chování. Jedinec pravidla odmítá a dělá přestupky proti různým organizačním řádům jako je školní řád. Mezi nejčastější problémy s chováním řadí:

- lhaní
- záškoláctví
- dětské toulky
- útěky z domova
- krádeže

3.6.1 Lži

Martínek (2015) rozlišuje lhaní na tři základní kategorie:

Myšlenku – objevuje se u dětí předškolního věku a nepovažuje se za něco patologického. Dítě si neuvědomuje nepravdivost svých výroků. Smyšlenky jsou způsobeny dětsky odchylným způsobem vnímání, např. zkresleným vnímáním délky určité doby a své představy zaměňují za skutečnost. Ke smyšlenkám by učitel měl zaujmout správný postoj a neobviňovat dítě ze lži.

Smyslenky ve školním věku už můžeme považovat za chorobné. Vyskytují se u dětí s emoční labilitou.

Bájnou lež – je pro ni typické vyprávění a vymyšlení dlouhých a neskutečných příběhů, které dítě vypráví pro to, že chce u ostatních vzbudit senzací. Dítě se snaží být zajímavé, mít pozornost a většinou hraje v příbězích hlavní a důležitou roli. Bájná lež se projevuje především u dětí zhruba do věku 11 let a v období dospívání je spíše spojena s některou z psychických poruch.

Pravou lež – je vždy vědomá a má nějaký cíl a vyskytuje se u jedinců, kteří jsou již ve věku, kdy jsou schopni si uvědomit rozdíl mezi pravdou a nepravdou. Lež užívají, když se chtějí vyhnout pro ně nějaké nepříjemné povinnosti nebo chtějí něco získat. U většiny jedinců není pravá lež projevem nějaké duševní poruchy a často se objevuje u dospívajících, kteří procházejí v domácím prostředí tvrdou výchovou, za každý prohřešek je čeká trest. Jedinci většinou trpí pocitem méněcennosti a chtějí se lží zviditelnit.

3.6.2 Záškoláctví

Jedlička (1998) uvádí, že termín záškoláctví označuje přestupek žáka, který vědomě a úmyslně zanedbává docházku do školy. Chopení za školu je pojímáno jako porušení školního řádu školy, toto provinění vyplývá ze školského zákona, kde najdeme ustanovení o povinné školní docházce.

3.6.2.1 Příčiny záškoláctví

Můžeme najít mnoho příčin záškoláctví, například může jít o strach ze školy, nechut' ke školní práci, špatné vztahy mezi dětmi.

Martínek (2015) se zmiňuje, že záškoláctví může být impulzivního charakteru. V tomto případě žák neplánuje, že půjde za školu a jeho jednání je nepromyšlené. Další může být účelové záškoláctví, které se objevuje většinou, když se žák chce vyhnout neoblíbené činnosti ve škole, například test, na který není naučený.

Příčiny záškoláctví můžeme rozdělit do tří skupin:

1. Negativní vztah ke škole
2. Vliv rodinného prostředí
3. Trávení volného času a vliv party
 - Negativní vztah ke škole, školní prostředí

Dítě tráví ve škole část dne a získává zde informace, vědomosti a dovednosti. Dítě nemá důvod k útěku, pokud se mu ve škole daří, učení mu jde a ke škole má kladný vztah. Pak jsou tu žáci, kterým se ve škole tolik nedaří, mají nižší nadání a kvůli neúspěchům ve škole bývají trestáni. U těchto dětí vzniká pocit méněcennosti, kterému se snaží vyhnout. Pokud nastoupí dítě do školy jako nezralé, negativní vztah ke škole u něj může být vypěstován už od začátku školní docházky. Takové dítě má problémy podřídit se školnímu řádu, v hodinách se nesoustředí, nedává pozor a hraje si. Žák si také může vypěstovat negativní vztah ke škole, pokud jsou na něj kladeny vysoké nároky. Způsobuje to u nich, že se ve škole necítí dobře, nepokouší se dosáhnout lepších výsledků a jejich prospěch se zhoršuje. Následkem slabého prospěchu je nedostatek vědomostí a často i změny chování a vede to až ke zhoršování sociálního postavení v kolektivu a jedinec je svými spolužáky odmítán. U dítěte začíná odpor ke škole a následné chození za školu.

Škola jako rizikový činitel – dítě se musí přizpůsobovat novému životnímu rytmu. Učitel je nejprve pro dítě nejvýznamnější osobou ve škole. Pak nabývají na významu vztahy mezi spolužáky. Učitel žáka hodnotí a význam spolužáků a jejich hodnocení se stále zvyšuje. Ve třídě vznikají podskupiny na základě společných zájmů. Už na 1. stupni základní školy bývají podskupiny zárodkem asociálních part. Pozor! Učitel má tendenci preferovat či zatracovat některé děti. Nesmí docházet k vyčleňování málo nadaných a tím pádem rizikovějších dětí. Učitelův nezájem či agresivita mohou být živnou půdou šikany ve třídě nebo záškoláctví. Vyšší riziko sociálního selhání mají děti špatně ve škole prospívající. Učitel by měl navodit vnitřní pohodu dítěte. Nesmíme se soustředit jen na obsah učiva. Je velmi potřebné komunikovat s dětmi, zapojit své city,

humor, sebedůvěru a pružnost jednání. Třídu vyladit na spolupráci a za každých okolností se se řídit fair play. Matoušek, Matoušková (2011)

- Vliv rodinného zázemí

Rodina zastupuje v životě dítěte největší roli už od raného dětství. Výrazně se podílí na utváření osobnosti dítěte. Rodina ovlivňuje u dítěte názory, vlastnosti a udává mu životní styl. Rodiče mají na dítě vysoké nároky, avšak jsou i rodiny, kde rodiče naopak neprojevují o dítě zájem vůbec a to může vést k patologickému chování jako je například záškoláctví. Martínek (2015)

V rodině má být adolescent trénován k vnitřní disciplíně. Rodiče delikventního adolescenta se méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování dětí. Výchovný styl je nekonzistentní – přestupek trestají jednou vehementně a jindy za totéž netrestají vůbec. Opominutí, nedůslednost, protikladné instrukce vedou k tomu, že něco, co by mělo být zakázané, považuje za dovolené. Řešení konfliktů v rodině má nepochybně vztah k delikventnímu chování dětí. Pokud dítě vyrůstá v rodině, kde je mnoho neřešených konfliktů mezi rodiči, má větší sklon k antisociálnímu chování. Také konflikty mezi sourozenci předpovídají vyšší riziko delikvence. Matoušek, Matoušková (2011)

- Vrstevnické party a jejich vliv

Pro dospívající jedince, kteří vyrůstají v dysfunkčních rodinách je parta důležitější než pro děti, kteří vyrůstají v rodinách, které je podporují a určují jim meze dovoleného a slušného chování. Vliv skupiny je na dospívající dítě obvykle vysoký. Dítě si začne měnit zevnějšek, mění své vyjadřování, styl muziky, postoj ke škole. Vlivem party, aby byl jedinec přijat do této skupiny, může začít chodit za školu, kouřit a pít alkohol. Delikventní party obvykle vznikají ze skupin mladých lidí, kteří navštěvují stejnou školu, nebo bydlí na jednom sídlišti. Aby dítě bylo do takové delikventní party přijato, musí projít vstupním rituálem, kterým může být i spáchání trestního činu, jako je například drobná krádež v obchodě. Matoušek, Kroftová (2003)

Martínek (2015) tvrdí, že v partě se většinou objevuje hlavní vůdce, kterého všichni poslouchají, plní jeho rozkazy a vzhlíží k němu. Pobyt ve škole děti nahrazují trávením času v partě a plněním těchto rozkazů.

3.6.2.2 Možnosti opatření ke zmírnění výskytu záškoláctví

Pedagogové by měli chození za školu chápat jako reakci dítěte, které nezvládá řešit své problémy. Situace, které vedu k záškoláctví, je obtížné ovlivnit, když chce dítě jít za školu, vždy si najde příležitost. Jednou z možností, jak lze zmírnit výskyt záškoláctví, je vstřícná komunikace mezi učitelem a dítětem. Důležitou roli také hraje výchovné poradenství na školách. Výchovný poradce by se měl starat o výchovné problémy žáků, snažit se jim s těmito potížemi poradit, zvládnout komunikovat s rodiči žáků a vysvětlit ji, kde nastala možná příčina nevhodného chování jejich dětí. Záškoláctví se ve většině případech začne řešit až tehdy, kdy je počet zameškaných hodin tak veliký, že škola uvažuje, zda tento sociálně patologický jev ohlásit na odbor sociálních věcí. Nejjednodušší variantou však je začít řešit první náznaky záškoláctví hned z počátku s rodiči žáka. Jako další by měli být všichni kolegové na škole informováni o neomluvených hodinách problémových žáků, aby mohli věnovat zvýšenou pozornost jejich neomluveným hodinám. Martínek (2015)

3.6.3 Dětské toulky

Pro dítě vyrůstající v normální a funkční rodině je domov místo, kde má svůj pokoj, který je jeho útočištěm, má tam hračky a lidi, kteří ho mají rádi a dávají mu pocit bezpečí. Tento domov mu poskytuje ochranu před nepříznivým počasím, před cizími lidmi a nepohodou. Když domov tohle všechno splňuje, nemá dítě většinou potřebu z něj utíkat. Toulavé dítě, které v době, kdy není doma a toulá se, zažívá nepříjemné věci. Nachází se v nepohodě, která může být spojena s deštivým počasím či zimou, může narazit na nebezpečné jedince a aby se uživilo, začne s drobnými krádežemi. Z kriminálního hlediska se uvádí, že cesta ke kriminálnímu jednání a zločinnosti většinou začíná tulkami mladých jedinců, kteří mají odpor k rodině, negativní vztah ke škole, pedagogům a k veškerým povinnostem. Příčinnou potulek může být rozpad rodiny, týrání dítěte nebo nedostatečné materiální zajištění. S toulavými dětmi se však můžeme setkat i v rodinách, které jsou spořádané. Příčinou toulavosti dětí z normálních rodin může být, že jsou znuděné a nic je nenaplňuje. Jedlička (1998)

Toulky jsou dětmi většinou předem naplánované, mají vymyšleno, kam půjdou, jak se tam dostanou a jak se seženou finanční prostředky na obživu. Jestliže se jedinec dopustí

toulky, je důležité, aby se po jeho nalezení podrobil lékařskému vyšetření a navštívil psychologa. Velmi důležité je, aby rodina spolupracovala s odborníky. Martínek (2015)

Jak přistupovat k toulavým dětem

Je důležité, aby se učitel vyvaroval výrazů jako nevychovaný, nenapravitelný apod. k dítěti, které se vrací do školy po toulavém období. Sociologie tvrdí, že provinění mladých jedinců a toulky jsou do jisté míry výsledkem výchovy. Náprava tuláckého dítěte s kriminálními a delikventními sklony představuje pro pedagoga určitou zátěž. Je důležité zde využít výchovné prostředí a zapojit studenta do her a aktivit. Zda se toulavé dítě napraví, záleží na tom, jestli najde člověka či blízkou osobu, která mu pomůže najít citový vztah a jeho sebedůvěru. Jedlička (1998)

3.6.4 Útěky z domova

Dítě utíká z domova, popřípadě ze školy, když má problém s adaptací nebo vyrůstá v nevhodném prostředí. Útěky nejsou předem promyšlené, dítě uteče, aniž by vědělo kam. To má za následek, že dítě uteče například málo oblečené, bez peněz, plánu a jídla. Takové impulzivní útěky se vyskytují u dětí s ADHD. Další možnou příčinou může být, že chce jedinec zažít nějaké dobrodružství nebo se chce zviditelnit a předvést před spolužáky nebo partou dětí. Pro takové dítě není problém uchýlit se i ke krádežím nebo vloupáním. Nejčastější formou u dětí bývají protektivní útěky. Jde o nepříjemnou situaci, kterou dítě prožilo ve škole nebo doma. Dítě nevidí jinou možnost než utéct, avšak většinou se schová poblíž domova nebo hledá útočiště u prarodičů. V případě, že je narušen vztah mezi rodiči a dětmi, můžou se tyto útěky opakovat. Příčinou reaktivního útěku z domova může být i škola, dítě dostane špatnou známku, poznámku a strach jak rodiče zareagují. Aby se těmto útěkům dalo předcházet, je důležité, aby rodiče sledovali prospěch dítěte, jeho chování a komunikovali o problémech s učitelem a podporovali své dítě. Martínek (2015)

3.6.5 Krádeže

Krádeže tvoří zhruba jednu třetinu trestné činnosti dospívajících a mladistvých jedinců. Jedná se o krádeže, kdy mají pachatelé zájem především o alkohol, tabákové výrobky, peníze a vykrádání automobilů. Pachatel málokdy spáchá tuto trestnou činnost sám, u většiny případů jde o skupiny mladistvých. Macek (2003)

Už v mladším školním věku se můžeme setkat s odcizením nějaké věci či hračky, kterou dítě uvidí u spolužáka, oblíbí si ji a aniž by si to zcela uvědomovalo, má nutkání tuto věc vlastnit. Jde o neplánovaný čin, spíše je to selhání v dané situaci. Pravá krádež nastává tehdy, když dítě vědomě odcizí nějakou věc. Je si plně vědom svého nesprávného jednání a ani to mu v tom nezabrání. Jedna z možných příčin krádeží může být vliv prostředí, kde dítě vyrůstá nebo špatným vlivem party. V některých rodinách se můžeme setkat s názorem, že krádeže nejsou nic zvláštního a špatného a jsou dokonce rodiny, které své děti ke krádežím nabádají. Další příčinou, pro dítě začne krást je parta, která má krádeže jako podmínku přijetí, nebo si dítě kradeným zbožím „kupuje“ lepší pozici v této partě nebo kolektivu.

U dítěte, které se dopustí krádeže, je vždy důležité najít příčinu. Martínek (2015)

3.7 Šikana

Šikanu chápeme jako variantu agresivního chování. Šikanující chování je typické pro školní prostředí a můžeme se s ním setkat už i na 1. stupni základní školy. Rozšířenější je však až na 2. stupni základní školy. Šikana můžeme nalézt i v rodině mezi sourozenci nebo na různých zájmových kroužcích. Na školách je výskyt a rozsah násilí mnohem větší, než si dospělí lidé vůbec uvědomují a násilí stále narůstá. Každý den chodí domů ze školy mnoho mladých dětí, kteří mají ze školy strach. Bojí se zesměšňování, fyzického násilí a nadávek. Že se s těmito něco děje můžeme zjistit podle toho, že nosí ze školy poničené školní pomůcky, roztrhané či jinak poškozené oblečení nebo modřiny a oděrky na svém těle. Děti si často vymýšlí nedůvěryhodné výmluvy, jak k tomu došlo. Kolář (2005)

3.7.1 Vymezení šikany

Na školách se můžeme setkat s názory, kdy ředitelé tvrdí, že není možné, aby se u nich na škole vyskytlo šikanující chování a že mezi žáky jde jen o nevinnou hru.

V šikaně můžeme rozlišit dva základní termíny a to, šikana a teasing.

Za teasing považujeme chování, které nám může připomínat šikanující chování, ale jde o nevinné škádlení mezi dětmi. Například chlapci provokují děvčata, protože k nim chovají sympatie a líbí se jim. Dívky se smějí a někdy jdou žalovat. Jde však pouze

o normální chování, které ke škole patří a chlapci se tímto chováním snaží u dívek vyvolat pozornost.

Šikana je chování, kdy jeden či více žáků opakovaně a úmyslně ubližuje a týrá spolužáka nebo slabšího žáka a využívá k tomu různé formy agrese. Abychom mohli hovořit o šikaně, je nutné, aby tohle chování splňovalo určité podmínky:

Jde vždy o převahu síly nad obětí – převážně mluvíme o převaze fyzické, ale nemusí tomu tak být vždy. Může jít i o převahu psychickou a agresorem tak může být i fyzicky slabší jedinec, který trápí osobu méně psychicky odolnou. Napadené dítě je většinou jedinec, který jeví známky slabosti. Se spolužáky se nebaví, je samotář, podivín a může být i fyzicky odlišný.

Oběť vnímá útok jako nepříjemný – u dětí ve škole je běžné, že si dávají různé přezdívky. Může jít o přezdívky, se kterými se žák ztotožní a je rád, že je nazýván tímto názvem a pak jsou tu přezdívky, které jsou urážlivé, sprosté a dítě se jim brání. Spolužáci touto přezdívkou daného jedince oslovují schválně a provokují ho. Takové dítě se poté může agresivně bránit a je označeno za agresora, i když je obětí spolužáků právě on a pouze se bránil útokům.

Dlouhodobost, ale i krátkodobost útoků – uvádí se, že o šikaně lze mluvit i v případech, kdy jde o jednorázový akt. Většinou, však šikana bývá postupně rozvíjející se, negativní jednání, které se opakuje. Martínek (2015)

K lepšímu a jasnějšímu pochopení rozdílu mezi škádlením a šikanováním použijeme názornou tabulku.

Tabulka 1: „Rozdíly mezi šikanováním a škádlením podle Koláře“(2009)

	Škádlení	Šikanování
Definice	Škádlení patří k rovnocenným, kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování, a to popichování, zlobení za účelem dobré nálady, v němž není vítěz ani poražený.	Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje, nebo to prostě bolí.
Záměr	Vzájemná legrace, radost	Ublížit, zranit a ponižit.

	a dobrá nálada.	
Motiv	Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zvyšování odolnosti, zmužnění.	Základní tandem – moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost á la Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého...
Postoj	Respekt k druhému a sebeúcta.	Devalvace, znevážení druhého.
Citlivost	Vcítění se do druhých.	Tvrdost a nelítostnost.
Zranitelnost	Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.	Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
Hranice	Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.
Právo a svoboda	Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opěťovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Bezpráví. Pokud se dítě brání nebo dokonce „legraci“ oplatí, je tvrdě ztrestáno.
Důstojnost	Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.
Emoční stav	Radost. Vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
Dopad	Podpora sebe hodnoty pozitivní nálada.	Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

Zdroj: Kolář (In: Vašutová a kol. 2010, s. 56)

3.7.2 Stupně šikany

Kolář (1997) uvádí pět stupňů vývoje šikany:

1. Ostrakizování

Do tohoto stupně šikany patří mírné, převážně psychické formy násilí. Obětí bývá jedinec, který není mezi žáky oblíbený. Spolužáci s ním nekomunikují, za zády ho pomlouvají, vysmívají se mu a vymýšlí, jak by ho ponížili a zesměšlili. S ostrakizováním se můžeme setkat v každé třídě, kde nejsou mezi žáky dobré vztahy.

2. Fyzická agrese a manipulace

První stádium ostrakizování se může prohlubovat a přerůstat do dalšího stádia. Pro toto stádium je typická manipulace a fyzické násilí k jedincům, kteří jsou obětmi ostrakizování, nedokážou se bránit a ukazují slabost a strach. Můžeme se setkat se třemi příčinami, kdy přerůstá ostrakizování do fyzické agrese:

- žáci, kteří prožívají těžké období, nebo nemají dobrou náladu, si své špatné pocity vybijí na slabších jedincích. Je to pro ně nějakou formou odreagování
- děti, kteří tráví delší dobu společně například na škole v přírodě, se začnou nudit a tak ubližují zranitelnému žákovi
- ve třídě je více agresivních dětí, kteří jsou zlí a ubližují a je to pro ně uspokojivé

Zda se bude šikana dále vyvíjet, záleží na tom, jaký mají žáci k šikaně postoj. Pokud jsou ve třídě kamarádské vztahy a spolužáci mají negativní vztah k násilí, je možné, že šikana přestane.

3. Vytvoření jádra

Pokud se šikana nezastaví v prvních dvou fázích, vznikne skupina agresorů, kteří jsou „jádre“ šikany. K těmto agresorům se postupně začnou přidávat i další žáci. Důvodem může být obdiv ne strach, aby se i oni nestali oběťmi. Skupina agresorů už nešikanuje náhodně ale systematicky.

4. Většina žáků přijímá normy agresorů

Když ve třídě nevznikne silnější a početnější skupina, bojující proti týrání a ubližování, která by ve třídě měla vliv, šikana pokračuje a normy agresorů přijme většina žáků ve třídě.

5. Dokonalá šikana

V této fázi už agresori nemají žádné zábrany. Šikana se stává zábavou pro většinu třídy. Agresori se nazývají otrokáři a své oběti označují za otroky, kteří musí plnit vše, co otrokáři chtějí, musí nosit svačiny, peníze. Oběti nejsou schopny se bránit, a ve snaze vyhnout se týrání, udělají vše, co se po nich žádá.

3.7.3 Osobnost agresora a oběti

Většinou jedinec, který začne šikanovat, v šikaně obvykle pokračuje i v jiném prostředí. Například přejde na jinou školu a i tam se projevuje jako agresor.

3.7.3.1 Osobnost agresora

- má potřebu vyčnívat nad ostatními, ovládat je;
- ubližování a týrání ho uspokojuje a dělá mu to radost;
- agresor je sebestředný a sobecký;
- necítí vinu za své činy;
- sám sebe nevidí jako agresora.

Agresory můžeme na tyto tři typy:

- Hrubý, impulzivní: tento agresor má narušený vztah k autoritám. Většinou se agresivita nachází u něj v rodině. Šikanuje hrubě a tvrdě.
- Slušný, zvýšeně úzkostný: tento typ pochází z rodiny, kde je velice přísná výchova a není tam žádný projev lásky. Agresorovo týrání je cílené.
- Dobrodružný, oblíbený: vyrůstá v normální rodině a šikanuje pro zábavu. Baví tím sebe i druhé. Machová, Kubátová (2009)

3.7.3.2 Oběť šikany

Obětí šikany se může stát skoro každé dítě, a proto je těžké charakterizovat oběť. Nejčastějšími oběťmi šikany jsou jedinci, kteří se bojí, propadají panice a jsou příliš sebekritičtí. Nejčastěji bývají slabší než agresori. Násilí také přitahují jedinci, kteří jsou odlišní – tělesně nebo psychicky. Fyzická odlišnost může být obezita, slabost nebo

nějaká tělesná odlišnost. Psychicky se může jedinec odlišovat tím, že je například mentálně opožděný.

3.7.4 Zhoubné účinky šikany

Šikanování poškozuje všechny účastníky, jak oběti, tak agresory. Šikanu je potřeba odhalit hned ze začátku, přehlédnou-li se totiž první dvě stádia, nastane zlom a šikanování se stane běžnou věcí i hodné, nekonfliktní děti.

Jsou čtyři hlavní zhoubné účinky šikanování:

- Šikanování způsobuje oběti fyzické i psychické utrpení, které mohou mít i celoživotní následky.
- Negativní vliv má i na agresora, když není potrestán, protože šikana nebyla odhalena, nemá možnost poznat pravidla správného chování a upevňuje se jejich připravenost k trestné činnosti.
- Ostatní děti, kteří se účastní šikanování jako svědci, ztrácí veškeré iluze o spravedlnosti, která by jim měla zajistit ochranu.
- V kolektivu, kde se vyskytla šikana, je snížen výukový a výchovný efekt.

Následky, které postihnou oběť šikany

Když jde o šikanu prvních tří stupňů, má oběť trvalé bolestivé psychické, emoční problémy, které ovlivňují její osobnostní vývoj. Následky jsou dlouhodobé. Čtvrtý a pátý stupeň šikany může mít celoživotní následky, mohou končit smrtí.

3.7.5 Prevence šikany

S šikanou se můžeme setkat na velkém počtu škol. Šikanující chování se odehrává během přestávek, cestou do školy nebo ze školy a také při různých mimoškolních akcích a aktivitách. Zjistilo se, že na českých školách je šikanováno přibližně 41 % dětí. Školy mají povinnost předcházet vzniku šikany a při jejím vzniku ji zabránit.

Principy prevence šikany ve školách

- Nejdůležitější je včas informovat děti i rodiče o možných následcích a nebezpečích šikany. To vše by se mělo odehrát při nástupu do 1. třídy.

- Jako další je důležité posilovat sebedůvěru a jistotu dětí. Každý žák by měl před ostatními spolužáky zažít úspěch.
- Dalším důležitým krokem je zachytit první příznaky šikany a nedat možnost aby se dál rozvíjela. Žáci by se měli podílet na tvoření příjemného klimatu ve třídě, které podporuje jejich zdravý psychosociální vývoj. Machová, Kubátová (2009)

3.8 Kyberšikana

Na počátku 21. století je svět komunikačních médií jiný než dříve. Televize, rozhlas i tisk jsou v oslabení. Hlavní slovo má digitální éra a nově vytvořený kyberprostor. Dle antropologa Davida Hakkena, který charakterizuje kyberprostor jako sociální arénu, do něj vstupuje více či méně anonymně mnoho aktérů, kteří při tom ve vzájemné sociální interakci používají vyspělé komunikační technologie. Tito aktéři různým způsobem nakládají s informacemi. Vzniká i sociopatické chování, které právě internet umožňuje. Zneužívána bývá falešná identita a do jisté míry anonymita a dochází ke kyberšikaně. Významný faktor je technická vybavenost rodin. Je málo dětí, které nemají přístup k internetu nebo které nevlastní mobilní telefon. Výsostným prostorem mládeže jsou dětské pokoje, které jsou elektronicky vybavené a neumožňují dostatečný dohled rodičů. Děti preferují čas trávený u počítačů a mobilů. Knihy a pobyt venku mnohdy ustupují těmto aktivitám. Frekvence dětské mediální konzumace se stále zvyšuje. Sociální sítě navštěvují děti pravidelně a často. Mediální obsah bez kontroly rodičů vede k nárůstu nebezpečné kyberšikany. Internet je považován za fenomén současného věku. Výrok „Kdo není na internetu, jako by nebyl,“ vládne dětským světem. V naší republice je na internetové síti Facebook více než 3 000 000 uživatelů. Toto vše dává zelenou rozvoji kyberšikaně. Vašutová a kol. (2010)

3.8.1 Definice Kyberšikany

Kyberšikana je definována jako záměrná a opakující se a zraňující činnost, využívající počítač, mobil a jiné elektronické přístroje. Jde o úmyslné nepřátelské chování jednotlivce nebo skupiny, která cíleně poškozují ostatní. Může se projevit hrozbami, trýzněním, ztrapňováním, ponižováním. Je to psychické násilí, které je stresující pro dětskou oběť. Zastrasování, vydírání, nadávky a pronásledování prostřednictvím médií,

jsou stejně nežádoucí jako tradiční šikana. Probíhá kdekoli v dosahu ICT po celém světě. Agresori mají nekonečné publikum a oběti se může stát kdokoliv. Vašutová a kol. (2010)

3.8.2 Vymezení kyberšikany

Problém kyberšikany je v tom, že děti a dospívající jedinci, nemusí chápat zneužívání komunikačních technologií k ubližování a zesměšňování, jako šikana. Berou to jako zábavu a něco, co je normální a myslí si, že tím nemohou druhým ublížit. Kyberšikana a tradiční šikana mají společnou jednu věc, a tou je cíl, ublížovat druhým. Pokud mluvíme o klasické šikaně, jde o ublížení fyzické. V případě kyberšikany je to psychické ublížení.

Kyberšikana se liší od té tradiční v mnoha věcech:

- *Útočníci jsou anonymní* – do virtuálního světa vstupují pod různými přezdívkami, skrývají svá telefonní čísla a nedělá jim problém vytvořit si novou, falešnou identitu. Pro oběť je tedy velice těžké přijít na to, kdo na ni útočí. Agresor tímto získává pocit jistoty, cítí se nepolapitelný a nedotknutelný a díky tomu má odvalu zkoušet víc a víc drsnější formy útoku. Agresori si však neuvědomují, že jejich anonymita není až tak tajná jak si myslí, jejich pravá totožnost se dá v některých případech za použití vhodné technologie odhalit.
- *Proměna profilu útočnicků a profilu obětí* – kyberagresorem se může stát kdokoliv, kdo se vyzná ve využívání informačních a komunikačních technologiích. Agresorem se tak může stát i fyzicky slabší jedinec. Ve virtuálním světě totiž není důležitý věk, síla ani pohlaví. Může se stát, že slabší jedinec, který je ve škole šikanován a nedokáže se tam fyzicky bránit, se stane kyberagresorem a tím se pomstí. K pomstě může využít e-mail, facebook a další internetové sítě.
- *Mění se místo a čas útoků* – s tradiční šikanou se setkáváme nejčastěji ve škole, na hřišti nebo po cestě domů ze školy. U klasické šikany můžeme tedy předpokládat místa, kde k útokům může docházet. Kyberšikana je v tomto úplně odlišná. Čas ani místo nemůžeme odhadnout. Obětí kyberšikany se může stát každý jedinec, který je na internetu, tudíž se s ní můžeme setkat naprosto všude

a kdykoliv. Pokud má oběť zapnutý mobilní telefon, je velice těžké se před kyberšikanou ukrýt.

- *Ve virtuálním světě se lidé chovají jinak než ve světě reálném* – ve virtuálním světě je možné uvádět jiný věk, opačné pohlaví a celkově měnit informace o sobě podle potřeby na základě toho, s kým komunikujeme a tak s tímto člověkem můžeme záměrně manipulovat. Na internetu je pro některé jedince lehčí chovat se odvážněji a méně opatrně než v reálném světě. Sebevědomí si mohou tyto osoby dodávat tím, že útočí a vydírají osoby na druhé straně, které jsou pro ně většinou cizí. V reálném světě se toho bojí a myslí si, že v tom virtuálním je nelze dopadnout.
- *Dopady kyberšikany na oběť není snadné rozpoznat* – na rozdíl od klasické šikany, která má fyzický charakter a dítě má například modřiny a oděrky je těžké kyberšikanu, která je psychického charakteru na oběti rozpoznat. Oběti, které bývají psychicky týrané, jsou většinou uzavřené do sebe a o svých pocitech a problémech s nikým nemluví. Důvod, proč se chovají takto, může být strach nebo nepochopení ze strany rodičů, jelikož počítačům a technologiím nemusí rozumět. Oběti kyberšikany se tak mohou ocitnout v situaci, kdy jsou na řešení problému samy a to může mít za následek to, že situaci nezvládnou.
- *Kyberšikana může být způsobena i neúmyslně* – může nastat i případ, kdy je kyberšikana způsobena neúmyslně a to, když jedinec špatně odhadne situaci nebo to, jak člověk, který se stane obětí, zareaguje. Nevinný žert tak může způsobit psychickou újmu a bolest. Martínek (2015)

3.8.3 Formy kyberšikany

Názory na rozlišení jednotlivých forem kyberšikany se u autorů liší. Někteří do kyberšikany zahrnují veškeré projevy kybernetické kriminality, včetně násilí, které se páchá na dětech a dospívajících. Další autoři rozlišují formy kyberšikany na základě využívaných prostředků. Vašutová a kol. (2010)

Willard (2007) uvádí a rozlišuje tyto formy online agrese: flaming, harassment, denigration, impersonation, outing and trickery, exclusion, cyberstalking, cyberthreats. S touto odbornou klasifikací se můžeme setkat i jiných autorů.

Vydávání za někoho (impersonation)

V případě impersonation jde o to, že jedna osoba použije identifikační údaje oběti k tomu, aby se za ni mohla vydávat. Hesla, která agresor použije, aby se oběti naboural do soukromí, může získat pomocí „přátelského“ zacházení s obětí. K poškození oběti využije negativní komunikace, které jsou nevhodné vůči ostatním. Děti pomocí cizí identity kontaktují své spolužáky nebo učitele, posílají jim urážlivé či výhrůžné zprávy. Napadené osoby pak neprávem obviní nevinnou osobu, jelikož se domnívají, že agresorem je právě tahle osoba. Tím, že se vydává kyberagresor za někoho jiného může také z oběti vymámit citlivé informace, které může později využít. Vašutová a kol. (2010)

Agresor pomocí komunikace se známými oběti může způsobit velké škody v jejich přátelském vztahu. K odcizení hesla a následného nabourání do soukromí může dojít tím, že mladí lidé si na důkaz svého přátelství vyměňují svá hesla, nebo si hesla sdělují například, když jeden z přátel potřebuje zkontrolovat e-maily. Willard (2007)

Rozohňování (flaming)

Slovem flaming, se označuje ohnivá hádka, probíhající mezi dvěma nebo více lidmi. Nejčastější jsou pro něj nadávky, hrubý, urážlivý až vulgární jazyk. Flaming probíhá ve virtuálním komunikačním prostředí, jako je například chatová místnost. Flaming je krátkodobý a můžeme za něj považovat popudlivé zprávy.

Obtěžování (harrasment)

Jde o zasílání nevhodných, urážlivých zpráv, které mohou obsahovat i výhrůžky. Agresor doručuje tyto zprávy své oběti pomocí chatu na sociálních sítích, e-mailu nebo pomocí sms. Harassment je opakované, dlouhodobé zasílání útočných zpráv. Oběť může dostat zraňující zprávu kdykoli má zapnutý mobilní telefon nebo se zrovna nachází online na internetu. Oproti flamingu, který je krátkodobý a oboustranný, harassment je jednostranný. Zraňuje pouze jedna osoba a ta druhá se snaží o to, aby přestala. Vašutová a kol. (2010)

3.8.3.1.1 Kybergrooming

Je považován ze jeden z nejnebezpečnějších kyberútoků. Tento termín označuje chování kyberagresora, které má v dítěti a dospívajícím jedinci vyvolat pocit falešné důvěry. Cílem útočníka je tímto způsobem připravit dítě na setkání v reálném světě, kde má být

obět' pohlavně zneužita. Obětmi kybergroomingu jsou převážně děvčata ve věku okolo 9–14 let, která agresorovi uvěří, že jim na nich opravdu záleží. Agresoři v dívkách vyvolávají pocit, že jsou výjimečné a někdo je miluje. Agresor a obět' spolu komunikují i několik měsíců přes internet, než se setkají v reálném světě. Martínek (2015)

Odhalení a podvod (outing and trikery)

Odhalení a podvod je založen na zveřejňování osobních či intimních sděleních, fotkách, které Obět' neměla v plánu nikdy rozeslat a zveřejnit. Outing je, když agresor nějaké takové tajné sdělení dostane a zveřejní ho či rozešle spolužákům, kamarádům. Útočník může například zveřejnit erotickou fotku nebo obrázek, kde je obět' v trapné situaci. Odhalení může být forma pomsty. Trickery je podvod, kdy agresor z oběti vymámí nějaké osobní sdělení s tím, že je to u něj v bezpečí, uchová si tajemství pro sebe a nikomu to nepoví ale jeho záměr je, že tajemství úmyslně zveřejní. Vašutová a kol. (2010)

Veselé fackování (happy slapping)

Happy slapping je to, když je obět' šikany zrovna napadána fyzicky nebo ji někdo zesměšňuje a uráží a vše je nahráváno na video, které je vzápětí umístěno na internet. Happy slapping je spojován i s následným hlasováním na internetu - „Kdo si myslí, že by měl dostat víc, přidá hlas“. Martínek (2015)

3.8.4 Protagonisté šikany

3.8.4.1 Kyberagresor

Šikana může být prováděna jednotlivcem nebo celou skupinou. Cílem agresora je oběti ublížit, ponížit a zesměšnit ji a to je typické jak pro agresora tradiční šikany, tak pro kyberšikanu. V kyberšikaně se útočníkovi nabízejí zákeřnější prostředky v podobě ICT a není zde potřeba fyzická převaha nad obětí. Pro osoby, které jsou v reálném životě fyzicky či sociálně slabší, představuje kyberprostor sílu. Ve virtuálním světě není důležitý věk, pohlaví ani síla. Kyberagresoři si vytvoří novou elektronickou identitu. Anonymita dává agresorovi sílu a moc a dovolí si tak ke své oběti víc, než kdy by to bylo tváří v tvář.

Agresory kyberšikany dělíme podle chování na tyto typy:

- „pomstychtivý andílek“

Pro tento typ agresora je typické to, že se nevnímá jako agresor. Sám sebe bere jako osobu, která může být naštvaná kvůli něčemu, co udělala oběť a bere to tak, že napravuje zlo, které bylo spácháno. Tato osoba se mohla stát obětí šikany/kyberšikany a tímto způsobem se mstí a dává oběti lekci. Tito agresori by si měli uvědomit, že není správné brát právo do svých rukou a není dobrý způsob bojovat šikanou další šikanou.

- „bažící po moci“

Tento typ agresora rád dává najevo svoji autoritu a ukazuje, že je natolik silný aby přesvědčil ostatní k tomu, aby dělali, co po nich žádá. Ostatní jednice se pokouší ovládat pomocí strachu. Agresor bažící po moci, většinou potřebuje pro svoji činnost publikum, které může být i malé. Svými činy se agresor chlubí. Kyberšikana, o které nikdo nic neví, by pro něj nebyla uspokojivá. Agresor se snaží vyvolat reakci, když se mu nedostane odezvy, útoky opakuje tak dlouho, až ji dostane.

- „sprosté holky“

Tento typ útočníka je znuděný a hledá si zábavu tím, že ubližuje své oběti. V tomto případě jsou agresory dívky, které napadají jiné děvčata, avšak oběťmi mohou být i chlápci. Kyberšikana „sprostých holek“ je plánovaná a páchána ve skupině. Je vyžadováno publikum, chtějí, aby všichni věděli, co dokážou. K šikanování je vede touha po obdivu a uctívání ve skupině. Pokud ve svých útocích nenaleznou takovou zábavu, jakou očekávali, ukončí to.

- „neúmyslný kyberagresor“

Pro tohoto jedince je nepředstavitelné, že by mohl být označen za agresora. Tito agresori se před ostatními chovají jako „drsníci“, kteří se dokáží vydávat za někoho jiného a odpovídají na nenávistné zprávy, které dostanou. Nepřemýšlí nad svojí odpovědí, na zprávy odpovídají ve vzteku a nedomýšlí následky svého jednání. Jelikož vystupují na internetu pod cizí identitou, posílají nevhodné, šikanující zprávy.

3.8.4.2 Oběť kyberšikany

Obětí kyberšikany se může stát v podstatě kdokoli. Ve většině případů je oběť kyberšikany zároveň obětí i jiných agresí. Jedinci, kteří sdílí své identity online, jsou

náchylnější k tomu, stát se cílem kyberagresorů. Ti mohou své oběti vybírat i náhodně. Výzkum ukazuje, že 4 z 10 uživatelů (39 %), kteří používají sociální sítě, se stanou oběťmi kyberšikany. Jedinců, kteří sociální sítě nepoužívají je celkem 22 %. Oběti se chovají na internetu neopatrně až rizikově.

Projevy chování oběti kyberšikany

- Dítě přestane používat ICT (telefon, počítač)
- Projevují se u něj změny v chování
- Jedinec je nervózní, když mu přijde na mobilní telefon SMS
- Dítě se snaží vyhnout rozhovoru o tom, co dělá na počítači
- Ve škole nechce chodit na hodiny výpočetní techniky
- V noci má dítě problémy s usínáním a mohou se u něj vyskytovat noční děsy

3.9 Tradiční šikana versus kyberšikana

K lepšímu a jasnějšímu pochopení rozdílu mezi šikanou a kyberšikanou použijeme názornou tabulku.

Tabulka 2: Rozdíl tradiční šikany a kyberšikany podle kritérií, které je specificky vymezují

		Tradiční šikana	Kyberšikana
Jak se šikana projevuje	Způsob	Probíhá tváří v tvář	Probíhá za použití ICT
	Forma	Fyzická, psychická, verbální, sociální.	Nevyžádaná, zraňující, vyhrožující, sdělování a šíření.
	Využitý prostředek	Fyzická zdatnost, verbální obratnost.	Počítač, telefon, sociální sítě, internet.
Kde se šikana odehrává	Místo, kde k ní dochází	Školní prostředí (třída, chodba, jídelna) a okolí školy.	kdekoliv v dosahu ICT (když je jedinec online, může k ní doházet kdekoliv na světě).
Kdy k šikaně dochází	Čas, kdy k ní dochází	Před vyučováním, v průběhu vyučování nebo po škole.	Když jsou jedinci online, může k ní docházet 24 hodin denně.
	Doba trvání	Opakovaná akce.	Jednorázový akt.
	Expozice	Jednorázově.	Opakovaně.
Kdo	Identita aktérů	Aktéři se navzájem znají.	Aktéři jsou anonymní.
	Agresor šikany	Fyzická převaha.	Dobrá znalost ICT.
	Oběť šikany	Fyzicky a sociálně slabší jedinec.	Kdokoli

	publikum	Pasivní přihlížejíci.	Aktivní šířitelé. Celý svět může přihlížet.
	Dospělí	Jsou informováni a zapojeni do prevence.	Nízká, nedostatečná úroveň dohledu.

Vašutová a kol. (2010)

3.9.1 Výzkum rizikového chování českých adolescentů na internetu

Jeden z největších výzkumů na rizikové chování na internetu v Česku provedla Univerzita Palackého v Olomouci v roce 2014. Výzkumu se zúčastnilo 28 tisíc dětí. Celkem 63 % dětí odpovědělo, že by cizí osobě sdělili své jméno a příjmení. 39 % účastníků výzkumu, by poslalo svoji fotografii obličeje. Necelých 8 % jedinců sdílí na internetu své intimní fotografie.

Stále narůstá kyberšikana a děti stále častěji setkávají s proniknutím do jejich osobních účtů (35 %). Setkávají se i s verbálními útoky, kam řadíme i vydírání (34 %). 8 % účastníků odpovědělo, že je někdo vydíral pomocí fotografií sexuální povahy, které poslali útočnickovy dobrovolně či pod nátlakem.

Výsledek tohoto výzkumu ukázal, že je velice důležité u dětí zvyšovat internetovou gramotnost. Na internetovou gramotnost se například zaměřuje projekt Web Rangers, který je vytvořen, aby pomáhal s vytvořením správných návyků na internetu.

(www.prevence-info.cz)

3.10 Užívání návykových látek

Sobotková (2014) uvádí, že rizikové chování v dospívajícím věku je nejvíce zastoupeno konzumací alkoholu a kouřením cigaret. Avšak dospívající jedinci mají i zkušenosti s drogami, a to především s marihuanou.

S tímto názorem bohužel můžu jen souhlasit. Denně můžeme potkat mladé jedince a vidíme je kouřit cigarety a pít alkohol. Takových případů je mnoho a návykové látky užívají čím dál mladší jedinci.

Pokud mluvíme o návykových látkách, použijeme termíny úzus a abúzus. Úzus je užívání a abúzus znamená zneužívání. Machová a Kubátová (2009)

Ve své práci se zaměřím na užívání návykových látek a to, kouření cigaret a konzumaci alkoholu.

3.10.1 Alkohol

Veřejnost si v dnešní době myslí, že největší riziko představuje pro jedince drogová závislost. Odborníci však tvrdí, že drogová závislost postihuje mnohem menší počet obětí, než které má závislost na alkoholu. Jedlička (1998)

V období dospívání patří mezi nejrizikovější činitele vliv přátel, kteří pijí nadměrné množství alkoholu. Například pokud je dítě v partě, nebo je v partnerství s někým, kdo je závislý na alkoholu, je možné, že se tento jedinec dostane do problémů také. Rodiče by měli své dospívající děti povzbuzovat v tom, aby si hledali dobré přátele, co mají kvalitní zájmy. Alkohol přináší lidem úlevu, euforii a odbourává zábrany, tudíž je pro lidi lehčí se sblížit a seznámit, a to se jim líbí.

V souvislosti s alkoholem můžeme rozlišit tyto dva druhy opojení: *exces a extázi*.

Pod pojmem *exces* si můžeme představit běžné vybočení v jednání, které vznikne v důsledku požití alkoholu. Opojná *extáze* nevede jako *exces* k vybočení ale k úplnému překročení hranic každodennosti. Jedinci se dostává pocit, kdy je mimo sebe a tento stav představuje nebezpečí pro nezralé dospívající jedince, jelikož tento stav může vyplnit jejich volný čas. Nešpor (2001)

3.10.1.1 Účinky alkoholu

To, jaký bude mít alkohol účinek na jedince, závisí na množství, které vypije a jeho psychickém a fyzickém stavu. Alkohol je pro dětský organizmus velice nebezpečný, děti alkohol těžko odbourávají a vzniká u nich častěji závislost na alkoholu.

Ohrožení dětí a dospívajících alkoholem

Alkohol ohrožuje dospívající jedince dvěma způsoby:

- dospívající jedinci se mohou stát obětmi užívání alkoholu ze strany dalších lidí, zejména rodičů. Děti jsou vystaveny trvalému stresu, jsou zanedbávány a může se ohrozit i rozpad rodiny;
- dospívající jedinci požívají alkohol. Machová a Kubátová (2009)

3.10.1.2 Působení alkoholu na děti

- U dětí se vytvoří závislost na alkoholu mnohem rychleji než u dospělých.

- U dospívajících jedinců je vysoké riziko otravy, jelikož nemají zkušenosti a často riskují. Mezi nejčastější příčiny úmrtí mladých lidí patří otravy a nehody způsobené konzumací alkoholu.
- I experimentování s alkoholem způsobuje dospívajícím jedincům velké problémy v rodině a ve škole.
- Jedinci, kteří konzumují alkohol, často přechází i k jiným návykovým látkám jako jsou drogy. Nešpor (2007)

3.10.2 Cigarety

Machová, Kubátová (2009) uvádí, že kouření se považuje za jeden z nejrizikovějších faktorů životního stylu a má za následek různá předčasná onemocnění a smrt člověka. Tabákový kouř obsahuje škodlivé látky jako nikotin, oxid uhelnatý, dehty a další. Některé z těchto látek jsou velice škodlivé a jedovaté.

Nikotin je návyková látka, která se dostane už za sedm sekund po vdechnutí do mozku, do krve se dostává okamžitě. Když se člověku sníží v krvi hladina nikotinu, začnou se u něj projevovat abstinenční příznaky. Ty se projevují tak, že je člověk podrážděný, nepříjemný na ostatní, touží po cigaretě a na nic jiného nemyslí, nesoustředí se a může cítit úzkost.

Dehty se usazují v plicích a jsou příčinou vzniku rakoviny plic. Vznik nádorového bujení, jehož příčinou je kouření, je závislé na počtu vykouřených cigaret.

3.10.2.1 Návyk na kouření

Nejrizikovější období pro vznik návyku na kouření je puberta a to mezi jedenáctým až patnáctým rokem. Mladí jedinci chtějí vypadat dospěleji, napodobují chování dospělých, starších kamarádů a žáků ve škole, na které chtějí udělat „dojem“. V tomto věku děti nekouří pro potěšení, to přichází až ve starším věku a to kolem 17. Roku. To kouří většinou ti jedinci, kterým kouření zachutnalo.

Mladý jedinec, který kouří, prochází třemi stádii kouření.

- prvním stádiem je pokus, kdy děti zkouší kouřit ve skupině;
- další je stádium, kdy se skupina, která to pouze zkouší, rozpadá a zmenšuje a zůstávají pouze ti, kterým kouření zachutnalo. Vzniká u nich návyk;

- posledním stádiem je závislost.

Pasivní kouření

Když jsou osoby nedobrovolně vystaveny cigaretovému kouři, mluvíme o pasivním kouření. Hořící cigareta vylučuje škodlivé látky a u člověka, který je v blízkém kontaktu s hořící cigaretou, způsobuje kouř pálení očí, zahleněnost a dalším následkem může být i kašel. Pasivnímu kouření je vystaveno mnoho lidí a nejvíce jsou tímto ohroženy děti. V České republice je vystaveno pasivnímu kouření až 66% dětí. Machová, Kubátová (2009)

3.10.2.2 Prevence kouření

Nejlepší variantou by bylo s kouřením nikdy nezačít.

Zásady prevence

- měli bychom děti a dospívající jedince informovat o negativních následcích, které kouření má;
- učitelé a rodiče by měli být pro dítě vzorem a nekouřit;
- rodiče, kteří kouří, by rozhodně neměli nechávat cigarety na místě, o kterém dítě ví, aby mu tak nedával neomezený přístup k cigaretám;
- děti a nekuřáci by se měli chránit před pasivním kouřením;
- ve školách by měli být preventivní programy proti kouření.

3.11 Prevence rizikového chování

Mladý dospívající jedinec se obvykle chová rizikově, protože tím řeší nějaký svůj nedostatek. Při prevenci rizikového chování je nejdůležitější identifikovat faktory rizikové a odstraňovat je a naopak posilovat faktory ochranné (ve škole, doma a v mimoškolních zařízeních). Prokázalo se, že ochranné faktory mohou „neutralizovat“ i těžké, závažné rizikové faktory.

Prevence rizikového chování u dospívajícího jedince je promítnuta do jeho každodenního života a to:

- je potřeba, aby jedinec dbal na to, aby si jedinec nepřenášel žádný handicap z dětství do dospělosti. Pokud se však stane, že se handicap či nějaké zranění vyskytne, musí se mu pomoci, aby se s tím vypořádal už v dětství.
- Rodiče by měli dítěti, které dospívá zajistit, aby dělalo dobrá rozhodnutí. Rodiče mají také být oporou a určovat hranice a nechat dítěti prostor pro jeho osobitý vývoj.

Tyto dva body jsou samozřejmostí, a přesto současná společnost nevěnuje jejich naplnění velkou pozornost.

Jak se bavit s rizikově se chovajícím dospívajícím jedincem?

- Neměli bychom dítěti dávat najevo autoritu, ale měli bychom se bavit jako partneři.
- Rozhovor by měl být o vzájemném naslouchání a snaze dojít k nejlepším a nejúčinnějším krokům k nápravě.
- Každý jedinec si musí sám najít nejlepší způsob, jak se vyrovnat s rizikovým chováním, avšak můžeme mu přitom nabízet pomocnou ruku.

Jak přistoupit k rizikovému chování dospívajících jedinců?

- Měli bychom dítě podpořit a ujistit ho v tom, že problémy můžeme vyřešit a pokud se pro to rozhodne, zvládne to.
- Musíme odhalit příčiny rizikového chování jedince a snažíme se mu pomoci s jejich odstraněním. Jde o to, aby dítě neřešilo nedostatky tím, že se uchýlí k problémovému a rizikovému chování. Například aby pro ně drogy nebyly potřebné, ale aby se děti pokusily zjistit, že o ně nemají zájem a nepotřebují je.
- Pozitivní motivací by mohlo pro děti být, že jim ukážeme následky rizikového chování a to, jaký dopad by to mohlo mít na jejich život. Machová, Kubátová (2009)

Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dítěte v rodinách a ve školách. Dobrá prevence musí předcházet všem typům sociálního selhání – kriminalitě, návykovým látkám, odchodu ze školy. Prevence je nemyslitelná bez ohledu na hodnotovou orientaci dětí, bez podpory alternativních programů.

3.11.1 Programy prevence vázané na škole

Školní programy se snaží minimalizovat predelikventní a delikventní chování dětí ve škole, snaží se poučit děti o následcích kriminálního chování mimo školu a také připravují děti na setkání s kriminalitou jiných lidí. Pokoušejí se je poučit, jak v takovém případě jednat. Preventivní vliv mohou mít i výchovné programy nezabývající se kriminalitou. Je třeba osvojit si sociální dovednosti, jak se slušně o něco žádá, úcta ke starším lidem, neagresivní postoj k agresivnímu jednání jiného. V občanské výchově se děti učí rozumět principům práva. Matoušek, Matoušková (2011)

4 Výzkumy rizikového chování a sebehodnocení (self-seteem) adolescentů

4.1 Výzkum rizikového chování Dolejš, Skopal, Suchá a kol. (2014)

Studie, které proběhly na reprezentativních vzorcích z řad adolescentů.

Výzkum Skopala (2012) – výběrový soubor tvořilo cca 400 dívek a 400 chlapců. Výzkum se konal na základních školách u žáků 8. a 9. ročníků a na víceletých gymnáziích 3. a 4. ročníků. Autor studie uvádí, že celkem 13 % jedinců ze sledovaných vykouří denně více než 5 cigaret. Pocit opilosti už zažilo průměrně 12 % adolescentů ve věku okolo patnácti let. Ve výzkumu kladně odpovědělo 16 % dívek, že si alespoň jednou v životě vzájemně ublížilo. Obětí verbální agrese bylo 27 % adolescentů, 9 % zažilo fyzickou agresi. 29 % zkoumaných dětí, mělo zkušenost s krádežemi v obchodě a problémy s policií zaznamenalo 15 % jedinců. Třídní důtku dostalo během života 40 % chlapců, zatímco dívek bylo jen 15 %.

Tabulka 3: Výskyt některých sledovaných rizikových aktivit ve Skopalově studii

Aktivita	Frekvence	Výskyt
Třídní důtku	(během života)	27 %
Odcizení zboží v obchodě	(během života)	29 %
Ublížení někomu	(během života)	16 %
Záměrné sebepoškození	(během života)	11 %
Užívání marihuany společně s alkoholem	(během posledního roku)	10 %
Ředitelská důtku	(během života)	14 %
Krádež peněz rodičům	(během života)	24 %
Problémy s policií	(během života)	16 %
Byl zesměšňován	(během posledního měsíce)	27 %
Byl obětí agrese	(během posledního měsíce)	9 %

Zdroj: Skopal, 2012 (In: Dolejš, Skopal, Suchá a kol. 2014, s. 24)

4.2 Výzkum v oblasti sebehodnocení

4.2.1 výzkum Blatného a kol. 1998

Blatný a kolektiv (1988) se ve výzkumu zabývali faktory, které ovlivňují sebehodnocení u různých temperamentních typů. Výzkumný vzorek tvořili studenti gymnázií. Žáci byli ve věku od 14 do 19 let. Z výsledných dat jim vyšlo, že extroverze zvyšuje úroveň sebehodnocení a na druhé straně neuroticismus sebehodnocení snižuje. Obereignerů a kol. (2017)

4.2.2 Výzkum Skopal, Dolejš (2014)

Sebepojetí českých adolescentů ve vztahu k rizikovému chování – dle Rosenbergovy koncepce sebehodnocení Ondřej Skopal, Martin Dolejš (2014)

Výzkumný vzorek tvořilo 200 žáků 2. stupně ZŠ ve věku od 11 do 15 let, průměrný věk byl 13,13 let. Výzkum byl prováděn v roce 2013. Ve studii jsou popsány vztahy mezi jednotlivými typy rizikového chování a mezi nízkým a vysokým sebehodnocením. Pro zjištění úrovně sebehodnocení byla použita Rosenbergova škála sebehodnocení. V metodě RŠS bylo možné získat od 10 do 40 bodů. Dívky dosahovaly průměrně 27,55 bodů (SD ± 4,33), průměrné skóre chlapců bylo 28,26 bodů (SD ± 5,01). Dívky a chlapci se v celkové úrovni sebehodnocení nelišili.

5 Výzkumná část

5.1 Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, zda existují statisticky významné rozdíly mezi dívkami a chlapci ve vybraných oblastech rizikového chování (delikvence, šikana, abúzus), v sebehodnocení (self-esteem) a zda existuje nějaký vztah mezi těmito proměnnými. Dalším cílem této práce je zmapování projevu rizikového chování u adolescentů navštěvujících základní školu v Olomouci a okolí. Měření rizikového chování jsme prováděli pomocí metody dotazníku VRCHA, pro hodnocení sebehodnocení byla použita Rosenbergova škála sebehodnocení.

5.2 Vědecké otázky a hypotézy

Stanovili jsme si vědecké otázky (OT) a alternativní (H_A) hypotézy, které jsme následně statisticky ověřovali.

OT 1: Dosahují chlapci vyššího (pozitivního) průměrného skóre než dívky v dotazníku RŠS? (Rosenbergova škála sebehodnocení)

H_{A1} : Existuje statisticky významný rozdíl v sebehodnocení chlapců a v sebehodnocení dívek.

OT 2: Dosahují dívky vyššího průměrného skóru ve faktoru abúzus v metodě VRCHA než chlapci?

H_{A2} : Existuje statisticky významný rozdíl, že dívky dosahují vyššího průměrného skóru ve faktoru abúzus v metodě VRCHA než chlapci.

OT 3: Mají žáci, kteří jsou oběťmi šikany sklony k delikventnímu chování?

H_{A3} : Existuje statisticky významná závislost, že žáci, kteří jsou oběťmi šikany, mají sklony k delikventnímu chování.

OT 4: Dosahují chlapci vyššího průměrného skóru ve faktoru delikvence v metodě VRCHA než dívky?

H_{A4} : Existuje statisticky významný rozdíl, že chlapci dosahují vyššího průměrného skóru ve faktoru delikvence v metodě VRCHA než dívky.

OT 5: Mají dívky, které jsou šikanovány sklon k tomu, mít k sobě méně kladný vztah (nízké sebehodnocení)?

H_{A5} : Existuje statisticky významná závislost, že dívky, které jsou šikanovány, mají nízké sebehodnocení.

OT 6: Mají chlapci, kteří jsou oběťmi šikany sklon k tomu, mít k sobě méně kladný vztah (nízké sebehodnocení)?

H_{A6} : Existuje statisticky významná závislost, že chlapci, kteří jsou šikanovány, mají nízké sebehodnocení.

6 Metodika práce

6.1 Charakteristika souboru

Výzkumu proběhl v lednu 2020 a zúčastnilo se ho 133 žáků dvou základních škol. Zkoumaný soubor tvořili žáci sedmého, osmého a devátého ročníku základní školy Spojenci Olomouc a základní školy Dub nad Moravou. Výzkumu se zúčastnili žáci ve věku 12–15 let. Průzkum proběhl formou dotazníků, které byly doručeny na školu v tištěné podobě, a žákům byl rozdán jejich učiteli ve vyučovací hodině. Učitelé měli instrukce, jak žáci mají dotazník vyplňovat. Žáci byli před začátkem vyplňování požádáni o samostatnost při odpovídání na otázky. Dotazník byl anonymní, tudíž nebylo potřeba zajišťovat souhlas rodičů.

Tabulka 4: Popisná statistika pohlaví a průměrný věk probandů

Proměnná	Pohlaví=Žena				
	Platných N	Průměr	Minimum	Maximum	Sm.odch.
Věk	63	13,69841	12,00000	15,00000	0,977735

Proměnná	Pohlaví=Mуж				
	Platných N	Mean	Minimum	Maximum	Sm.odch.
Věk	70	13,74286	12,00000	15,00000	0,895815

Legenda k tabulce 3.

N platných – počet testovaných probandů

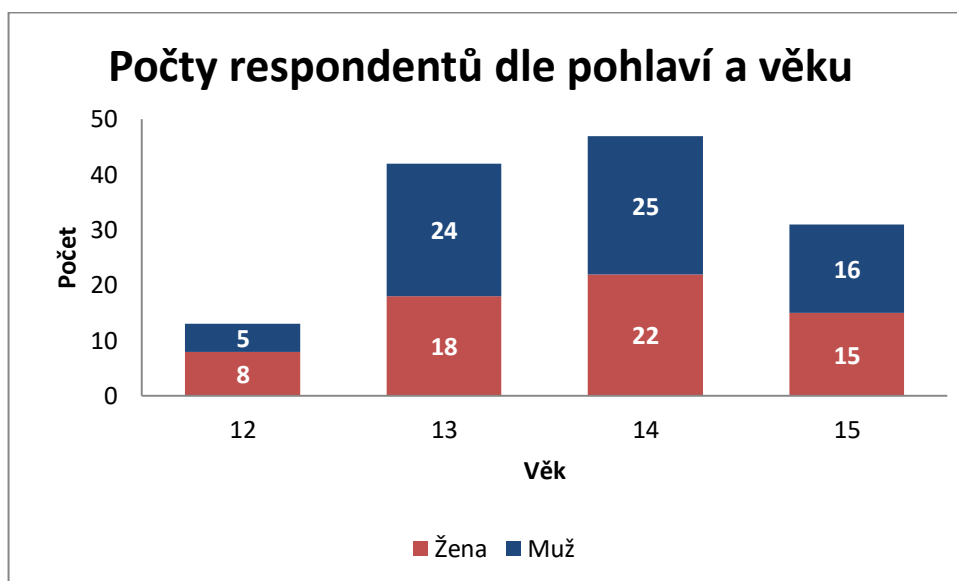
Průměr – průměrná hodnota

Minimum – minimální hodnota

Maximum – maximální hodnota

Sm.odch. – směrodatná odchylka

Skupinu tvořilo 133 probandů. Z toho bylo 63 žen průměrného věku 13,70 +/- 0,98 a 70 mužů průměrného věku 13,74 +/- 0,90.

Graf 1: Rozdělení výběrového souboru podle pohlaví a věku

Nejvíce třináctiletých žáků bylo zastoupeno v 8. třídě (33), v 7. třídě jich bylo 8. Nejvíce čtrnáctiletých žáků bylo v 9. třídě (24), v 8. třídě jich bylo 21. V 9. třídě bylo zastoupeno 31 patnáctiletých žáků. Dvanáctiletí žáci byli zastoupeni pouze v 7. třídě (13).

6.2 Měření

Vzhledem k většímu počtu probandů jsme si zvolili za výzkumnou metodu dotazník. Výzkum je tvořen dvěma dotazníky. První z nich je VRCHA - Výskyt rizikového chování u adolescentů (Dolejš, Skopal, 2013) a druhý Rosenbergova škála sebehodnocení.

Každý dotazník má na úvodní straně informace, kde je popsáno, jak postupovat při vyplňování a jak postupovat při opravě chybných odpovědí. Žáci na úvodní stranu napíší pouze svůj věk, pohlaví a třídu, kterou navštěvují. Při vyhodnocování výsledků jsem využila textový procesor Word a tabulkový procesor Excel.

6.2.1 Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA)

Tento dotazník byl vytvořen v roce 2013 Dolejšem a Skopalem. Dotazník je zaměřen na zkušenosti s různými rizikovými aktivitami a tvoří ho 18 otázek. Dotazník můžeme rozdělit do 3 skupin a to na delikvenci, šikanu a abúzus. První skupinu delikvence tvoří 7 otázek, které jsou zaměřeny na krádeže, ničení majetku, problémy s policií či falšování podpisů rodičů. Druhou skupinu s názvem šikana tvoří 4 otázky a ty jsou zaměřeny na fyzické ubližování, kyberšikanu či hrubé a vulgární urážky. Otázky zaměřující se na šikanu jsou zde popsány a posuzovány z pohledu oběti. Třetí skupina abúzus je zaměřena na užívání návykových látek a to především na alkoholu či cigaretách a tvoří ji 7 otázek. Žáci měli na výběr odpovědi ANO/NE. Za odpověď ANO byl žákovi připsán 1 bod, za odpověď NE 0 bodů. Nejméně tak mohl žák získat 0 bodů a nejvíce 18 bodů.

6.2.2 Rosenbergova škála sebehodnocení

Rosenbergovou škálou sebehodnocení, kterou vytvořil Morris Rosenberg, jsme hodnotili vztah, jaký k sobě žáci mají. Tento dotazník tvoří 10 otázek, kde žáci rozhodovali mezi odpověďmi, plně souhlasím, částečně souhlasím, částečně nesouhlasím a nesouhlasím. Pět otázek je formulovaných pozitivně a pět negativně. Kladně formulované otázky budujeme: naprosto souhlasím = 3 body, souhlasím = 2 body, nesouhlasím = 1 bod, naprosto nesouhlasím = 0 bodů a jsou to položky 1, 3, 4, 6, 8. Negativně formulované otázky jsou bodovány opačně: naprosto souhlasím = 0 bodů, souhlasím = 1 bod, nesouhlasím = 2 body, naprosto nesouhlasím = 3 body a jsou to otázky 2, 5, 7, 9, 10.

Žák může dosáhnout skóre, které se pohybuje v intervalu od 0–30, kdy 30 znamená nejvyšší skóre, tedy nejvíce pozitivní sebehodnocení.

6.3 Statistika

Z výsledků, které jsme nejdříve naměřili a poté zpracovali v Microsoft Excel, jsme později vypočítali základní statistické veličiny.

Vzhledem k dostatečně velkému počtu všech probandů, jsme použili parametrické metody pro testování daných hypotéz. Pro zjišťování vzájemného vztahu mezi jednotlivými proměnnými jsme použili Pearsonův korelační koeficient. Pro testování

rozdílu mezi pohlavím jsme použili Studentův t-test. Výsledek t-testu nám určuje významnost rozdílu průměru mezi dívkami a chlapci.

7 Výsledky

7.1 Prevalence výskytu rizikového chování

Rizikové chování zkoumáme u dvanáctiletých, třináctiletých, čtrnáctiletých a patnáctiletých jedinců. Pro přehled procentuálního zastoupení jednotlivých faktorů jsme vytvořili pět tabulek. Nejdříve jsou čtyři tabulky, pro každou věkovou skupinu jedna. Poté je tabulka, která je pro všechny věkové skupiny dohromady. Při popisu se zaměříme především na nejvíce kladné odpovědi respondentů.

Tabulka 5: Prevalence výskytu rizikového chování u dvanáctiletých žáků

Celkem = 13 dvanáctiletých žáků				Celkově v % z N platných	
Faktor	Metoda VRCHA	Ano	Ne	Ano	Ne
Abúzus	Pil/a jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?	3 23,08 %	10 76,92 %	2,26 %	7,52 %
	Kouřil/a jsi nebo jinak užil/a během svého života marihuanu („trávu“) nebo hašiš?	2 15,38 %	11 84,62 %	1,50 %	8,27 %
	Kouřil/a jsi někdy během posledních 30 dnů cigarety?	1 7,69 %	12 92,31 %	0,75 %	9,02 %
	Měl/a jsi někdy během svého života pohlavní styk?	0 0 %	13 100 %	0,00 %	9,77 %
	Vykouříš denně více než 5 cigaret?	0 %	13 100 %	0,00 %	9,77 %
	Byl/a jsi někdy během posledních 30 dnů opilý/á tak, že jsi měl/a problémy s chůzí, s mluvením, zvracel/a jsi nebo sis nepamatoval/a, co se stalo?	2 15,38 %	11 84,62 %	1,50 %	8,27 %
	Užil/a jsi někdy během života léky, aniž bys je potřeboval/a (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?	2 15,38 %	11 84,62 %	1,50 %	8,27 %

Delikvence	Zfalšoval/a jsi někdy podpis rodičů?	7 53,85 %	6 46,15 %	5,26 %	4,51 %
	Ukradl/a jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?	1 2,86 %	12 92,31 %	0,75 %	9,02 %
	Byl/a jsi někdy během svého života za školou?	0 0 %	13 100 %	0,00 %	9,77 %
	Ukradl/a jsi někdy něco někomu?	6 46,15 %	7 53,85 %	4,51 %	5,26 %
	Poškodil/a jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?	3 23,08 %	10 76,92 %	2,26 %	7,52 %
	Měl/a jsi někdy „opletačky“ s policií kvůli tomu, co jsi udělal/a	2 15,38 %	11 84,62 %	1,50 %	8,27 %
	Ukradl/a jsi někdy něco v obchodě?	4 30,77 %	9 69,23 %	3,01 %	6,77 %
Šikana	Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil/a?	3 23,08 %	10 76,92 %	2,26 %	7,52 %
	Byl/s jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	4 30,77 %	9 69,23 %	3,01 %	6,77 %
	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	0 0 %	13 100 %	0,00 %	9,77 %
	Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?	2 15,38 %	11 84,62 %	1,50 %	8,27 %

Z výsledků v tabulce č. 4 vyplývá, že dvanáctiletí žáci mají největší zkušenost s falšováním podpisů rodičů. Sedm respondentů odpovědělo, že má s falšováním podpisu zkušenost, to je 53,85 %. Další položka, na kterou žáci odpovídali nejvíce kladně, a to v procentuálním zastoupení 46,15 %, je opět položka z faktoru delikvence,

a tou je, zda žáci někdy ukradli něco nějaké osobě. Z faktoru abúzus jsme zjistili, že žáci odpovídali nejvíce kladně na otázku, zda za posledních 30 dní pili nějaký alkohol, s odpovědí souhlasí 23,08 %. Dále v zastoupení 15,38 % žáci kladně odpovídali na otázky týkající se kouření marihuany v posledních třiceti dnech, užití léků, aniž by je potřebovali a opilosti, kdy měli problémy s chůzí či výpadkem paměti v posledních třiceti dnech. Ve faktoru šikana respondenti ve 30,77 % nejvíce souhlasí s položkou, která se ptá, zda byli v posledních třiceti dnech středem vulgárních a hrubých urážek od spolužáků. Další v pořadí je položka, kde se ptáme, zda si žáci někdy záměrně ublížili, kladně odpovědělo 23,08 % žáků.

Tabulka 6: Prevalence výskytu rizikového chování u třináctiletých žáků

Celkem = 42 třináctiletých žáků				Celkově v % z N platných	
Faktor	Metoda VRCHA	Ano	Ne	Ano	Ne
Abúzus	Pil/a jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?	6 14,29 %	36 85,71 %	4,51 %	27,07 %
	Kouřil/a jsi nebo jinak užil/a během svého života marihuanu („trávu“) nebo hašiš?	2 4,76 %	40 95,24 %	1,50 %	30,08 %
	Kouřil/a jsi někdy během posledních 30 dnů cigarety?	2 4,76 %	40 95,24 %	1,50 %	30,08 %
	Měl/a jsi někdy během svého života pohlavní styk?	0 0 %	42 100 %	0,00 %	31,58 %
	Vykouříš denně více než 5 cigaret?	0 0 %	42 100 %	0,00 %	31,58 %
	Byl/a jsi někdy během posledních 30 dnů opilý/á tak, že jsi měl/a problémy s chůzí, s mluvením, zvracel/a jsi nebo sis nepamatoval/a, co se stalo?	1 2,38 %	41 97,62 %	0,75 %	30,83 %
	Užil/a jsi někdy během života léky, aniž bys je potřeboval/a (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?	2 4,76 %	40 95,24 %	1,50 %	30,08 %
Delikvence	Zfalšoval/a jsi někdy podpis rodičů?	11 26,19 %	31 73,81 %	8,27 %	23,31 %

	Ukradl/a jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?	7 16,67 %	35 83,33 %	5,26 %	26,32 %
	Byl/a jsi někdy během svého života za školou?	5 11,90 %	37 88,10 %	3,76 %	27,82 %
	Ukradl/a jsi někdy něco někomu?	14 33,33 %	28 66,67 %	10,53 %	21,05 %
	Poškodil/a jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?	7 16,67 %	35 83,33 %	5,26 %	26,32 %
	Měl/a jsi někdy „opletačky“ s policií kvůli tomu, co jsi udělal/a	6 14,29 %	36 85,71 %	4,51 %	27,07 %
	Ukradl/a jsi někdy něco v obchodě?	11 26,19 %	31 73,81 %	8,27 %	23,31 %
Šikana	Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil/a?	3 7,14 %	39 92,86 %	2,26 %	29,32 %
	Byl/s jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	8 19,05 %	34 80,95 %	6,02 %	25,56 %
	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	9 21,43 %	33 78,57 %	6,77 %	24,81 %
	Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?	11 26,19 %	31 73,81 %	8,27 %	23,31 %

Z výsledků v tabulce č. 5 se dozvídáme, že třináctiletí žáci mají největší zkušenost s krádeží něčeho nějaké osobě. Čtrnáct respondentů odpovědělo, že má s krádeží zkušenost, to je 33,33 %. Z faktoru abúzus jsme zjistili, že žáci odpovídali nejvíce kladně na otázku, zda za posledních 30 dní pili nějaký alkohol, s odpovědí souhlasí 14,29 %. Ve faktoru delikvence žáci v 26,19 % nejvíce souhlasí s položkou, kde se ptáme, zda kradli v obchodě. Stejně procentuální zastoupení (26,19 %) má i položka týkající se falšování podpisů. Ve faktoru šikana respondenti ve 26,19 % nejvíce souhlasí s položkou, která se ptá, zda jim v posledních třiceti dnech někdo se spolužáků ublížil.

Dále ve faktoru šikana sledujeme, že 21,43 % respondentů souhlasí s položkou, že byli v posledních třiceti dnech zesměšňováni na sociálních sítích.

Tabulka 7: Prevalence výskytu rizikového chování u čtrnáctiletých žáků

Celkem = 47 čtrnáctiletých žáků				Celkově v % z N platných	
Faktor	Metoda VRCHA	Ano	Ne	Ano	Ne
Abúzus	Pil/a jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?	19 40,43 %	28 59,57 %	14,29 %	21,05 %
	Kouřil/a jsi nebo jinak užil/a během svého života marihuanu („trávu“) nebo hašiš?	4 8,51 %	43 91,49 %	3,01 %	32,33 %
	Kouřil/a jsi někdy během posledních 30 dnů cigarety?	8 17,02 %	39 82,98 %	6,02 %	29,32 %
	Měl/a jsi někdy během svého života pohlavní styk?	3 6,38 %	44 93,62 %	2,26 %	33,08 %
	Vykouříš denně více než 5 cigaret?	8 17,02 %	39 82,98 %	6,02 %	29,32 %
	Byl/a jsi někdy během posledních 30 dnů opilý/á tak, že jsi měl/a problémy s chůzí, s mluvením, zvracel/a jsi nebo sis nepamatoval/a, co se stalo?	5 10,64 %	42 89,36 %	3,76 %	31,58 %
	Užil/a jsi někdy během života léky, aniž bys je potřeboval/a (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?	10 21,28 %	37 78,72 %	7,52 %	27,82 %
Delikvence	Zfalšoval/a jsi někdy podpis rodičů?	14 29,79 %	33 70,21 %	10,53 %	24,81 %

	Ukradl/a jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?	18 38,30 %	29 61,70 %	13,53 %	21,80 %
	Byl/a jsi někdy během svého života za školou?	6 12,77 %	41 87,23 %	4,51 %	30,83 %
	Ukradl/a jsi někdy něco někomu?	15 31,91 %	32 68,09 %	11,28 %	24,06 %
	Poškodil/a jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?	15 31,91 %	32 68,09 %	11,28 %	24,06 %
	Měl/a jsi někdy „opletačky“ s policií kvůli tomu, co jsi udělal/a	10 21,28 %	37 78,72 %	7,52 %	27,82 %
	Ukradl/a jsi někdy něco v obchodě?	11 23,40 %	36 76,60 %	8,27 %	27,07 %
Šikana	Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil/a?	10 21,28 %	37 78,72 %	7,52 %	27,82 %
	Byl/s jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	14 29,79 %	33 70,21 %	10,53 %	24,81 %
	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	4 8,51 %	43 91,49 %	3,01 %	32,33 %
	Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?	12 25,53 %	35 74,47 %	9,02 %	26,32 %

Z výsledků v tabulce č. 6 vyplývá, že čtrnáctiletí žáci mají největší zkušenost s konzumací alkoholického nápoje v posledních 30 dnech, kladně odpovědělo 40,43 %. Dále respondenti ve faktoru abúzus nejvíce souhlasí s položkou, kde se ptáme na užívání léků, aniž by je potřebovali, kladně odpovědělo 21,28 %. Z faktoru delikvence

jsme se dozvěděli, že 38,30 % tázaných žáků ukradlo peníze rodičům nebo někomu jinému. 31,91 % respondentů souhlasí s tím, že někomu něco ukradli nebo poškodili cizí majetek. Ve faktoru šikana žáci ve 29,79 % nejvíce souhlasí s položkou, která se ptá, zda byli v posledních třiceti dnech středem vulgárních či hrubých narážek. Dále z faktoru šikana vyplývá, že 25,53 % respondentů souhlasí s položkou, že jim některý ze spolužáků v posledních třiceti dnech ublížil.

Tabulka 8: Prevalence výskytu rizikového chování u patnáctiletých žáků

Celkem = 31 patnáctiletých žáků				Celkově v % z N platných	
Faktor	Metoda VRCHA	Ano	Ne	Ano	Ne
Abúzus	Pil/a jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?	20 64,52 %	11 35,48 %	15,04%	8,27 %
	Kouřil/a jsi nebo jinak užil/a během svého života marihuanu („trávu“) nebo hašiš?	4 12,90 %	27 87,10 %	3,01 %	20,30 %
	Kouřil/a jsi někdy během posledních 30 dnů cigarety?	6 19,35 %	25 80,65 %	4,51 %	18,80 %
	Měl/a jsi někdy během svého života pohlavní styk?	8 25,81 %	23 74,19 %	6,02 %	17,29 %
	Vykouříš denně více než 5 cigaret?	4 12,90 %	27 87,10 %	3,01 %	20,30 %
	Byl/a jsi někdy během posledních 30 dnů opilý/á tak, že jsi měl/a problémy s chůzí, s mluvením, zvracel/a jsi nebo sis nepamatoval/a, co se stalo?	8 25,81 %	23 74,19 %	6,02 %	17,29 %
	Užil/a jsi někdy během života léky, aniž bys je potřeboval/a (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?	3 9,68 %	28 90,32 %	2,26 %	21,05 %
Delikvence	Zfalšoval/a jsi někdy podpis rodičů?	13 41,94 %	18 58,06 %	9,77 %	13,53 %

	Ukradl/a jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?	9 29,03 %	22 70,97 %	6,77 %	16,54 %
	Byl/a jsi někdy během svého života za školou?	4 12,90 %	27 87,10 %	3,01 %	20,30 %
	Ukradl/a jsi někdy něco někomu?	14 45,16 %	17 54,84 %	10,53 %	12,78 %
	Poškodil/a jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?	9 29,03 %	22 70,97 %	6,77 %	16,54 %
	Měl/a jsi někdy „opletačky“ s policií kvůli tomu, co jsi udělal/a	3 9,68 %	28 90,32 %	2,26 %	21,05 %
	Ukradl/a jsi někdy něco v obchodě?	10 32,26 %	21 67,74 %	7,52 %	15,79 %
Šikana	Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil/a?	9 29,03 %	22 70,97 %	6,77 %	16,54 %
	Byl/s jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	3 9,68 %	28 90,32 %	2,26 %	21,05 %
	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	3 9,68 %	28 90,32 %	2,26 %	21,05 %
	Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?	1 3,23 %	30 96,77 %	0,75 %	22,56 %

Z výsledků v tabulce č. 7 vyplývá, že patnáctiletí respondenti mají největší zkušenost s pitím různých alkoholických nápojů v posledních třiceti dnech, kladně odpovědělo 64,52 %. Další položky z faktoru abúzus, na které žáci odpovídali nejvíce kladně, a to v procentuálním zastoupení 25,81 %, jsou otázky, zda měli žáci někdy v životě pohlavní styk a jestli byli v posledních třiceti dnech tak opilí, že měli problémy s chůzí či měli výpadek paměti. Ve faktoru delikvence respondenti nejvíce souhlasí s položkou, kde se ptáme, zda někdy někomu něco ukradli, souhlasí 45,16 %. Další položka z faktoru delikvence, se kterou souhlasí 41,94 % žáků je, že někdy zfalšovali podpis rodičů.

Nejvíce kladně zodpovědanou položkou z faktoru šikana je sebepoškozování, kterého se na sobě dopustilo 29,03 % respondentů.

Tabulka 8. Prevalence výskytu rizikového chování všech probandů bez ohledu na věk

Zaměříme se na popis tří nejčastější projevů rizikového chování všech respondentů.

Tabulka 9: Prevalence výskytu rizikového chování u všech respondentů

N platných = 133		Celková hodnota	
Faktor	Metoda VRCHA	Ano	Ne
Abúzus	Pil/a jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?	36,09 %	63,91 %
	Kouřil/a jsi nebo jinak užil/a během svého života marihuanu („trávu“) nebo hašiš?	9,02 %	90,98 %
	Kouřil/a jsi někdy během posledních 30 dnů cigarety?	12,78 %	87,22 %
	Měl/a jsi někdy během svého života pohlavní styk?	8,27 %	91,73 %
	Vykouříš denně více než 5 cigaret?	9,02 %	90,98 %
	Byl/a jsi někdy během posledních 30 dnů opilý/á tak, že jsi měl/a problémy s chůzí, s mluvením, zvracel/a jsi nebo sis nepamatoval/a, co se stalo?	12,03 %	87,97 %
	Užil/a jsi někdy během života léky, aniž bys je potřeboval/a (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?	12,78 %	87,22 %
Delikvence	Zfalšoval/a jsi někdy podpis rodičů?	33,83 %	66,17 %
	Ukradl/a jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?	26,32 %	73,68 %
	Byl/a jsi někdy během svého života za školou?	11,28 %	88,72 %
	Ukradl/a jsi někdy něco někomu?	36,84 %	63,16 %

	Poškodil/a jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?	25,56 %	74,44 %
	Měl/a jsi někdy „opletačky“ s policií kvůli tomu, co jsi udělal/a	15,79 %	84,21 %
	Ukradl/a jsi někdy něco v obchodě?	27,07 %	72,93 %
Šikana	Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil/a?	18,80 %	81,20 %
	Byl/s jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	21,80 %	78,20 %
	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	12,03 %	87,97 %
	Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?	19,55 %	80,45 %

Legenda k tabulkám 4., 5., 6., 7., 8.

N platných – počet testovaných probandů

Z výsledků v tabulce č. 8 vyplývá, že největší zkušenost, a to ve 36,84 % z celkového počtu všech testovaných respondentů mají největší zkušenost s krádeží různých věcí nějaké osobě. Dále můžeme z tabulky vyčíst, že mají žáci zkušenost s konzumací různých alkoholických nápojů, kladně odpovědělo 36,09 %. Třetí položka, která má nejvíce kladných odpovědí je, falšování podpisů rodičů, s tou souhlasí 33,83 % všech respondentů.

7.2 Výsledky měření rizikového chování

Výsledky, které jsme naměřili, jsme popsali a vyjádřili pomocí tabulek.

Tabulka 10: Popisná statistika celé skupiny rizikové chování

Metoda VRCHA					
	N platných	Průměr	Minimum	Maximum	Sm.odch.
ABUZUS	133	1,00000	0,00000	7,00000	1,424887
DELIKVENCE	133	1,76692	0,00000	7,00000	1,664638
ŠIKANA	133	0,72180	0,00000	4,00000	0,995089

Tabulka 11: Popisná statistika celé skupiny pro self-esteem

Metoda RŠS	N platných	Průměr	Minimum	Maximum	Sm.odch.
SELF-ESTEEM	133	18,14286	8,00000	30,00000	4,919262

Legenda k tabulkám 9., 10.

N platných – počet testovaných probandů

Průměr – průměrná hodnota

Minimum – minimální hodnota

Maximum – maximální hodnota

Sm.odch. – směrodatná odchylka

Tabulka 12: Statistické zhodnocení rozdílu mezi pohlavím v dosažených průměrných hodnotách v metodě RŠS

Proměnná	T-test; seskupení: Pohlaví						
	Průměr	Průměr	p	platných N	platných N	Sm.odch.	Sm.odch.
	Žena	Muž		Žena	Muž	Žena	Muž
SELF-ESTEEM	16,93651	19,22857	0,006826	63	70	5,025333	4,591017

Čím je hodnota nižší, tím má k sobě jedinec méně kladný vztah

Legenda k tabulce 11.

Průměr žena – průměrná hodnota žen

Průměr muž – průměrná hodnota mužů

P – hladina statistické významnosti

N platných žena – počet testovaných žen

N platných mužů – počet testovaných mužů

Sm.odch. – směrodatná odchylka

Při zkoumání rozdílu mezi pohlavím v dosažených průměrných hodnotách v metodě RŠS byla průměrná hodnota u žen 16,93651, směrodatná odchylka (sm.odch.) 5,025333 a u mužů byla průměrná hodnota 19,22857, sm.odch. 4,591017. Po zhodnocení t-testu jsme zjistili, že rozdíl průměrných hodnot mezi ženami a muži byl statisticky významný ($p < 0,05$). Na základě tohoto zjištění přijímáme alternativní hypotézu H_{A1} : *Existuje statisticky významný rozdíl v sebehodnocení chlapců a v sebehodnocení dívek.*

7.3 Výsledky měření abúzus

Výsledky měření faktoru abúzus jsou vyjádřeny pomocí příslušného komentáře a tabulek.

Tabulka 13: Popisná statistika celé skupiny pro abúzus

Proměnná					
	Platných N	Průměr	Minimum	Maximum	Sm.odch.
ABUZUS	133	1,00000	0,00000	7,00000	1,424887

Legenda k tabulce 12.

N platných – počet testovaných probandů

Průměr – průměrná hodnota

Minimum – minimální hodnota

Maximum – maximální hodnota

Sm.odch. – směrodatná odchylka

Tabulka 14: Statistické zhodnocení rozdílů mezi pohlavím v dosažených průměrných hodnotách ve faktoru abúzus.

Proměnná	T-test; seskupení: Pohlaví						
	Průměr Žena	Průměr Muž	p	Platných N Žena	Platných N Muž	Sm.odch. Žena	Sm.odch. Muž
	ABÚZUS	0,95238		1,04286	0,716123	63	70

Legenda k tabulce 13.

Průměr žena – průměrná hodnota žen

Průměr muž – průměrná hodnota mužů

P – hladina statistické významnosti

N platných žena – počet testovaných žen

N platných mužů – počet testovaných mužů

Sm.odch. – směrodatná odchylka

Průměrné hodnoty byly u mužů i u žen zhodnoceny pomocí t-testu. Naměřená průměrná hodnota u dívek byla 0,95238, sm.odch.1,288016 a u mužů byla průměrná hodnota 1,04286, sm.odch. 1,545782. Rozdíl mezi ženami a muži byl po zhodnocení t-testu statisticky nevýznamný ($p > 0,05$). Na základě toho vyvracíme alternativní hypotézu H_{A2} : *Eexistuje statisticky významný rozdíl, že dívky dosahují vyššího průměrného skóru ve faktoru abúzus v metodě VRCHA než chlapci.*

7.4 Výsledky měření celé skupiny ve vztahu delikvence a šikany

Výsledky měření faktoru delikvence jsou vyjádřeny pomocí příslušného komentáře a tabulek.

Tabulka 15: Popisná statistika celé skupiny ve vztahu delikvence s ostatními proměnnými

Proměnná	Celá skupina Korelace. Označené korelace jsou významné na $p < 0,005$ N = 133				
	Věk	Abúzus	Delikvence	Šikana	Self-esteem
DELIKVENCE	$r = 0,0995$	$r = 0,4983$	$r = 1,0000$	$r = 0,3081$	$r = -0,2762$
	$p = 0,255$	$p = 0,0001$	$p = -$	$p = 0,0001$	$p = 0,001$

Tabulka 16: Statistické zhodnocení závislosti delikvence a šikany

Proměnná	Celá skupina Korelace. Označené korelace jsou významné na $p < 0,005$ N =133
	ŠIKANANA
DELIKVENCE	$r = 0,3081$
	$p = 0,0001$

Legenda k tabulkám 14., 15.

N – počet testovaných probandů

p – hladina statistické významnosti

r – hodnota korelace

Korelační koeficient - Pearsonův korelační koeficient je statistický ukazatel síly lineárního vztahu mezi párovými daty. Označujeme ho r a pro jeho hodnoty platí: $-1 \leq r \leq 1$

Na základě výsledků Korelačního testu, který nám určuje vzájemnou souvislost, jsme zjistili, že hodnota korelace mezi delikvencí a šikanou je $r = 0,308$. Na základě významnosti ($p < 0,005$) přijímáme alternativní hypotézu H_{A3} : *Existuje statisticky významná závislost, že žáci, kteří jsou oběťmi šikany, mají sklony k delikventnímu chování.*

Pro zjištění absolutní hodnoty r použijeme Evansovu příručku (1996)

- 0,00–0,19 „velmi slabá“
- 0,20–0,39 „slabá“
- 0,40–0,59 „střední“
- 0,60–0,79 „silná“
- 0,80–1,00 „velmi silná“

V měření nám vyšla hodnota $r = 0,308$. Na základě příručky můžeme určit, že hodnota $r = 0,308$ je slabá kladná korelace.

7.5 Výsledky měření delikvence

Výsledky měření faktoru delikvence jsou vyjádřeny pomocí příslušného komentáře a tabulek.

Tabulka 17: Popisná statistika celé skupiny pro delikvenci

Proměnná					
	Platných N	Průměr	Minimum	Maximum	Sm.odch.
Delikvence	133	1,76692	0,00000	7,00000	1,664638

Legenda k tabulce 16.

N platných – počet testovaných probandů

Průměr – průměrná hodnota

Minimum – minimální hodnota

Maximum – maximální hodnota

Sm.odch. – směrodatná odchylka

Tabulka 18: Statistické zhodnocení rozdílu mezi pohlavím v dosažených průměrných hodnotách ve faktoru delikvence

Proměnná	T-test; seskupení: Pohlaví						
	Průměr Žena	Průměr Muž	p	Platných N Žena	Platných N Muž	Sm.odch. Žena	Sm.odch. Muž
	Delikvence	1,50794		2,00000	0,088783	63	70

Legenda k tabulce 17.

Průměr žena – průměrná hodnota žen

Průměr muž – průměrná hodnota mužů

P – hladina statistické významnosti

N platných žena – počet testovaných žen

N platných mužů – počet testovaných mužů

Tabulka 12. poskytuje přehled naměřených průměrných hodnot u žen a mužů ve faktoru delikvence. U žen byla naměřená průměrná hodnota 1,50794, sm.odch. 1,424135 a u mužů jsme naměřili průměrnou hodnotu 2,00000, sm.odch. 1,833663. Rozdíl mezi ženami a muži byl po zhodnocení t -testu statisticky nevýznamný ($p > 0,05$). Na základě tohoto zjištění vyvracíme alternativní hypotézu H_{A4} : *Existuje statisticky významný rozdíl, že chlapci dosahují vyššího průměrného skóru ve faktoru delikvence v metodě VRCHA než dívky.*

7.6 Výsledky měření žen ve vztahu šikany a sebehodnocení (self-esteem)

Výsledky měření vztahu mezi šikanou a self-esteemem jsou vyjádřeny pomocí příslušného komentáře a tabulek.

Tabulka 19: Popisná statistika žen ve vztahu šikana s ostatními proměnnými

Proměnná	Pohlaví=Žena Korelace Označené korelace jsou významné na $p < 0,005$ N = 133				
	Věk	Abúzus	Delikvence	Šikana	Self-esteem
Šikana	$r = -0,0021$	$r = 0,3069$	$r = 0,3515$	$r = 1,0000$	$r = -0,2896$
	$p = 0,987$	$p = 0,014$	$p = 0,005$	$p = -$	$p = 0,021$

Tabulka 20: Statistické zhodnocení závislosti šikany a sebehodnocení u žen

Proměnná	Pohlaví = Žena Korelace. Označené korelace jsou významné na $p < 0,005$ N = 133
	SELF-ESTEEM
ŠIKANA	$r = -0,2896$
	$p = 0,021$

Legenda k tabulkám 18., 19.

N – počet testovaných probandů

p – hladina statistické významnosti

r – hodnota korelace

Pomocí Korelačního testu jsme zjišťovali hodnoty žen v proměnných šikana a self-esteem a zjišťovali jsme, jestli je mezi nějaká vzájemná souvislost. Statistická analýza byla provedena pomocí Korelačního testu a naměřili jsme, že hodnota korelace mezi šikanou a self-esteemem je $r = -0,2896$. Na základě významnosti korelace ($p < 0,005$) přijímáme alternativní hypotézu H_{A5} : *Existuje statisticky významná závislost, že dívky, které jsou šikanovány, mají nízké sebehodnocení.*

Pro zjištění absolutní hodnoty r použijeme Evansovu příručku (1996)

- 0,00–0,19 „velmi slabá“
- 0,20–0,39 „slabá“
- 0,40–0,59 „střední“
- 0,60–0,79 „silná“
- 0,80–1,00 „velmi silná“

Vyšla nám záporná korelace $r = -0,2896$ a záporná korelace nám značí, že když se zvyšuje hodnota jednoho znaku, druhá hodnota se zmenšuje. Korelace $r = -0,2896$ je tedy slabá záporná korelace.

7.7 Výsledky měření mužů ve vztahu šikany a self-esteem

Výsledky měření vztahu mezi šikanou a self-esteemem jsou vyjádřeny pomocí příslušného komentáře a tabulek.

Tabulka 21: Popisná statistika mužů ve vztahu šikana s ostatními proměnnými

Proměnná	Pohlaví = Muž Korelace Označené korelace jsou významné na $p < 0,005$ N = 133				
	Věk	Abúzus	Delikvence	Šikana	self-esteem
Šikana	$r = -0,0985$	$r = 0,2495$	$r = 0,2898$	$r = 1,0000$	$r = -0,0576$
	$p = 0,417$	$p = 0,037$	$p = 0,015$	$p = -$	$p = 0,636$

Tabulka 22: Statistické zhodnocení závislosti šikany a self-esteemu u mužů

Proměnná	Pohlaví = Muž Korelace. Označené korelace jsou významné na $p < 0,005$ N = 133
	SELF-ESTEEM
ŠIKANA	$r = -0,0576$
	$p = 0,636$

Legenda k tabulkám 20., 21.

N – počet testovaných probandů

p – hladina statistické významnosti

r – hodnota korelace

Pomocí Korelačního testu jsme zjišťovali hodnoty mužů v proměnných šikana a self-esteem a zjišťovali jsme, jestli je mezi nějaká vzájemná souvislost. Statistická analýza byla provedena pomocí Korelačního testu a naměřili jsme, že hodnota korelace

mezi šikanou a self-esteemem je $r = -0,0576$. Na základě nevýznamnosti korelace ($p > 0,005$) zamítáme alternativní hypotézu H_{A6} : *Existuje statisticky významná závislost, že chlapci, kteří jsou šikanováni, mají nízké sebehodnocení.*

Pro zjištění absolutní hodnoty r použijeme Evansovu příručku (1996)

- 0,00–0,19 „velmi slabá“
- 0,20–0,39 „slabá“
- 0,40–0,59 „střední“
- 0,60–0,79 „silná“
- 0,80–1,00 „velmi silná“

Vyšla nám záporná korelace $r = -0,0576$. Korelace $r = -0,0576$ je tedy velmi slabá záporná korelace.

8 Diskuze

V naší studii jsme mapovali výskyt rizikového chování adolescentů ve věku od 12 do 15 let a také vztah (sebehodnocení) jaký k sobě adolescenti mají. Zajímá nás také rozdíl mezi pohlavím v daných proměnných. Dále jsme zjišťovali, zda existuje statistická závislost mezi jednotlivými faktory rizikového chování a mezi sebehodnocením a vybranými faktory rizikového chování (abúzus, delikvence, šikana). V diskuzi budeme hodnotit zjištění a porovnávat ho s dalšími studiemi.

Jako první jsme se ve výzkumné části diplomové práce zaměřili na prevalenci výskytu rizikového chování adolescentů. Tabulky nás informují o výskytu různých rizikových aktivit u každé věkové skupiny zvlášť a poté pokračuje tabulka, kde jsou všechny věkové skupiny dohromady. Práce je zaměřená na věkovou skupinu od 12 do 15 let. K porovnávání výsledků použijeme studii, která se také zaměřila na žáky 2. stupně základní školy ve věku od 11 do 15 let. Studii provedli v roce 2014 Ondřej Skopal, Martin Dolejš a Jaroslava suchá. Poměrně velký rozdíl můžeme vidět v hodnotách, kde se ptáme na krádež v obchodě. V našem případě vyšel výsledek 27,07 % a autorům zmíněného výzkumu vyšel výsledek 10,71 %. Dále jsme zjistili, že v našem výzkumu, se u adolescentů vyskytuje méně jedinců, kteří se sebepoškozují (18,80%), v porovnávacím výzkumu je to přibližně o 7 % více. Dále zjišťujeme, že v porovnání se skupinou adolescentů ve věku od 11 do 15 let, se v naší skupině vyskytuje více jedinců, kteří kradou peníze rodičům (26,32 %), druhá skupina přibližně o 15 % méně. Celkově jsme z porovnávání těchto dvou výzkumů zjistili, že adolescenti z našeho výzkumu dosahují průměrně vyšších hodnot, vyjma jedné položky, která se zabývá sebepoškozováním, ve všech položkách.

Sebehodnocení zkoumáme podle Rosenbergovy škály sebehodnocení. Naše výsledky sdělují, že mezi sebehodnocením dívek a chlapců existuje statisticky významný rozdíl. Z výsledku také může zjistit, že dívky k sobě mají méně kladný vztah než chlapci.

Autoři Kling, Hyde, Showers, Buswell provedli v roce 1999 metaanalýzu studií, které jsou založeny na zkoumání rozdílu sebehodnocení na základě pohlaví. Při analýze bylo testováno 97 121 respondentů z 216 studií. Ve studiích bylo prokázáno, že muži mají vyšší sebehodnocení než ženy. Rozdíl ve prospěch mužů byl malý ale signifikantní (0,21). Kling, Hyde, Showers, & Buswell (1999)

Studii na rozdíl v sebehodnocení mezi pohlavím také provedli autoři Gentile, Grabe a kolektiv v roce 2009. Tato metaanalýza testovala 32 486 jedinců ze 115 studií. V této studii vyšlo, že muži mají významně vyšší sebehodnocení v oblastech fyzického vzhledu, sebevědomí a sportovních dovedností. Oproti mužům, ženám vyšlo, že mají větší sebehodnocení v oblasti chování a morálně-etického sebevědomí. Gentile at al. (2009)

Můžeme to tedy shrnout tak, že z výše uvedených analýz vyplývá potvrzení v rozdílnosti mezi sebehodnocením chlapců a dívek.

Z výsledků jsme zjistili, že v našem výzkumu není statisticky významný rozdíl ve faktoru abúzus mezi dívkami a chlapci. Tento rozdíl jsme zkoumali pomocí t-testu. Můžeme tedy konstatovat, že v našem výzkumné vzorku není ani jedno z pohlaví více náchylné na závislostní chování. Studie Dolejše, Skopala a Suché (2014), která byla prováděna s žáky 2. stupně ve věku od 11 do 15 let, uvádí, že dívky dosahují vyššího průměrného skóre ve faktoru abúzus než chlapci. Dívky více užívají tabákové výrobky a zneužívají léky. Celkově dívky dosahují vyšších hodnot ve faktoru abúzus.

Když se podíváme na výsledek faktoru delikvence, zjistili jsme, že ani zde není signifikantní rozdíl mezi pohlavím. Studie Dolejše, Skopala a Suché (2014) na rozdíl od našeho výzkumného vzorku signifikantní rozdílnost v metodě VRCHA mezi pohlavím našla. Chlapci dosahují vyšších hodnot ve faktoru delikvence než dívky. Chlapci především kradou peníze rodičům nebo se dopouštějí krádeží v obchodě. Ve studii bylo zjištěno, že velice významný byl rozdíl mezi dívkami a chlapci v oblasti poškozování cizího majetku a problémy s policií, chlapci dosahovali výrazně vyššího skóre.

Z výsledků zmiňovaných autorů můžeme říct, že dívky ze studie jsou více náchylné na závislostní chování (mají vyšší sklon k abúzu) než chlapci. Chlapci mají naopak vyšší sklon k delikventnímu chování.

Z výsledku, kde jsme zkoumali vztah delikvence a šikany pomocí korelačního testu, jsme zjistili, že existuje statistická závislost mezi těmito proměnnými. Došli jsme tedy k poznatku, že jedinci, kteří jsou obětmi šikany, mají sklony k delikventnímu chování (krádeže, falšování podpisu, poškozování cizího majetku). V měření nám vyšla hodnota korelace $r = 0,308$. Měli bychom však upozornit, že i když se statistická závislost prokázala, jde o slabou korelaci.

V našem výzkumu je významný vztah mezi sebehodnocením a šikanou. Z naměřených výsledků jsme došli k zjištění, že u dívek, které jsou šikanovány, dochází ke snížení sebehodnocení. Na druhou stranu u chlapců se tato závislost nepotvrdila, nemůžeme tedy říct, že by u chlapců, kteří jsou obětmi šikany, docházelo ke snižování sebehodnocení. Vzájemnou souvislost těchto dvou proměnných, jsme měřili pomocí korelační testu. U dívek vyšla slabá záporná korelace.

Martin Dolejš a Vanda Zemanová (2015) zkoumali vztah mezi jednotlivými faktory metody VRCHA A RŠS. Úroveň statistické významnosti určovali na hladině $\alpha = 0,01$. Statisticky významnou souvislost našli mezi faktorem šikana a sebesnižování. Výzkumný vzorek tvořili žáci 8. a 9. ročníků základní školy. Celkem se výzkumu zúčastnilo 949 respondentů. 519 chlapců a 399 dívek. Zmiňovaní autoři zjistili hodnotu korelace ($r = -0,21$).

Autoři došli k výsledku, že jedinci, kteří jsou obětmi šikany, mají tendenci k sebesnižování.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zmapování rizikového chování u adolescentů ve věku od dvanácti do patnácti let, zkoumání vztahu mezi sebehodnocením a rizikovým chováním a jednotlivými faktory rizikového chování. Byly splněny všechny cíle, které jsme si v diplomové práci stanovili. Teoretická část popisuje vybrané proměnné – období adolescence, self-esteem a rizikové chování.

Období adolescence jsem si vybrala proto, že v tomto období života jedince nastává mnoho změn. Jde o změny psychické i fyzické. Dospívající jedinci při řešení různých situací a změn v jejich životě mohou podlehnout rizikovému chování.

V empirické části diplomové práce jsou popsány jednotlivé části výzkumného šetření. Popisuje, shrnuje a vyhodnocuje zjištění a cíle, ke kterým jsme dospěli. Výzkumný vzorek tvořili žáci 2. stupně základních škol, tedy časná a střední adolescence.

Prevalenci výskytu rizikového chování u adolescentů jsme získali na základě metody VRCHA. Zjistili jsme, že 36,09 % pilo v posledních 30 dnech alkoholický nápoj, další zajímavé zjištění bylo, že 33,83 % respondentů zfalšovalo někdy podpis rodičů a 36,84 % žáků uvedlo, že v životě něco ukradl. Dále jsme zjišťovali rozdíly mezi pohlavím u jednotlivých faktorů VRCHA, kde jsme zjistili na hladině statistické významnosti $p < 0,005$, že není rozdíl ve faktoru abúzus ani delikvence mezi dívkami a chlapci.

Sebehodnocení jsme zkoumali pomocí Rosenbergovy škály sebehodnocení a došli jsme k výsledku, že je rozdíl v sebehodnocení dívek a chlapců, dívky k sobě mají méně kladný vztah. Dalším zajímavým zjištěním bylo, když jsme při korelaci našli vztah mezi metodou VRCHA a RŠS, vztah jsme našli mezi sebehodnocením a šikanou. Z toho jsme usoudili, že dívky, které jsou obětmi šikany, mají nízké sebehodnocení. U chlapců se tato závislost nepotvrdila.

Během studie jsme se nepotýkali s žádnými problémy, podařilo se vybrat dostatečné množství dotazníků, které byli správně vyplněny. Respondenti byli vybíráni ze dvou základních škol v Olomouckém kraji, výběr byl náhodný. Metodu VRCHA spolu s dotazníky jsme zakoupili.

Souhrn

Hlavním cílem této diplomové práce je prozkoumat souvislosti mezi sebehodnocením a rizikovým chováním a zmapovat projevy rizikového chování u adolescentů ve věku od 12 do 15 let (časná a střední adolescence) v Olomouckém kraji. Dále popíšeme jednotlivé kroky, kterými jsme došli k naplnění cílů, které jsme si předem stanovili.

V první části, kterou je teoretická část diplomové práce, jsme se zaměřili na popis jednotlivých proměnných. Jako první jsme se zaměřili na popis období adolescence. Pro orientaci v tomto vývojovém období jsme nejdříve vymezili období adolescence, poté jsme se zaměřili na popis časně adolescence, kterou tvoří většina našeho zkoumaného vzorku. Seznamujeme také s vývojovými znaky, kam patří kognitivní a emoční vývoj.

Další proměnnou, kterou jsme zkoumali je sebehodnocení (self-esteem). Nejdříve jsme se zaměřili na teoretické podložení tohoto termínu. Snažili jsme se objasnit pojmy, které se sebehodnocením souvisí. V kapitole sebehodnocení popisujeme emoční aspekt Já, který vyjadřuje emoční vztah, který k sobě jedinec má. Dále jsme se zabývali aspekty sebehodnocení, zdroji sebehodnocení a vývojem emočních projevů jedince.

Třetí proměnnou, kterou jsme se zabývali a zkoumali, bylo rizikové chování. V kapitole rizikové chování jsme se zaměřili na formy antisociálního chování, (kam jsme zařadili lhaní, záškoláctví, dětské toulky, útoky z domova, krádeže), šikanu, kyberšikanu a užívání návykových látek (alkohol, cigarety).

Po zmapování všech proměnných v teoretické části se zaměříme na výzkumnou část. Jako první jsme si stanovili cíle, vědecké otázky a hypotézy, které jsme ověřovali. Poté jsme charakterizovali výzkumný soubor, který tvořilo 133 respondentů ze základních škol v Olomouckém kraji. Šetření jsme prováděli pomocí metod VRACH – výskyt rizikového chování a RŠS – Rosenbergova škála sebehodnocení. V první části výsledků jsme zjistili prevalenci výskytu rizikového chování u adolescentů, poté jsme zjišťovali, zda existuje závislost mezi jednotlivými faktory rizikového chování a mezi sebehodnocením a vybranými faktory rizikového chování a zda existuje rozdíl v průměrných hodnotách mezi pohlavím.

V prevalenci rizikového chování všech zkoumaných probandů (12–15 let) jsme zjistili, že 36,09 % pilo alkohol v posledních třiceti dnech, 9,02 % během života kouřilo marihuanu, 12,78 % kouřilo během třiceti dnů cigarety, 8,27 % mělo někdy pohlavní styk, 9,02 vykouří denně více než 5 cigaret, 12,03 % žáků bylo během posledních třiceti

dní opilých tak, že měli problém s chůzí a pamětí, 12,78 % během života zneužilo léky, 33,83 % zfalšovalo podpis rodičů, 26,32 % ukradlo peníze, 11,28 % bylo během života za školou, 36,84 % někdy něco ukradlo, 25,56 % poškodilo cizí majetek, 15,79 % mělo problémy s policií, 27,07 % ukradlo někdy v životě něco v obchodě, 18,80 % si záměrně ublížilo, 21,80 % bylo v posledních třiceti dnech středem vulgárních nářezek, 12,03 % bylo v posledních třiceti dnech zesměšňováno na internetu a 19,55 % odpovědělo, že některý ze spolužáků mu v posledních třiceti dnech ublížil.

Pro testování rozdílu mezi pohlavím jsme použili Studentův t-test. Bylo zjištěno, že je rozdíl v sebehodnocení dívek a v sebehodnocení chlapců. Dívky dosahují nižších hodnot v Rosenbergově škále sebehodnocení. Dále jsme zjistili, že není statisticky významný rozdíl mezi dívkami a chlapci ve faktoru abúzus. Dalším zjištěním bylo, že jsme nezjistili rozdíl mezi pohlavím ve faktoru delikvence.

Pro zjišťování vzájemné souvislosti mezi jednotlivými proměnnými jsme použili Korelační test. Prokázali jsme, že na hladině významnosti $p < 0,005$ existuje statisticky významná souvislost mezi faktory delikvence a šikana, naměřili jsme hodnotu korelace $r = 0,308$. Dále se nám potvrdilo, že existuje statisticky významná souvislost mezi sebehodnocením a faktorem šikana u dívek ($r = -0,2896$). U chlapců jsme statisticky významnou souvislost nepotvrdili ($r = -0,0576$). Z výsledků jsme získali informace o výskytu rizikového chování u adolescentů ve věku od 12 do 15 let.

Seznam použitých zdrojů a literatury

BLATNÝ, Marek. *Sebepojetí v osobním kontextu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001. 103 s. ISBN 80-210-2747-9.

BLATNÝ, Marek, OSECKÁ, Lída. *Vztah sebehodnocení a struktury významu já*. Československá psychologie, Praha, 1997, 314-322.

DOLEJŠ, Martin, Ondřej SKOPAL a Jaroslava SUCHÁ. *Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 153 s. ISBN 978-80-244-4181-8.

JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav. *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 169 s. ISBN 80-7184-555-8.

KOLÁŘ, Michal, *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN 80 – 7178 – 123 – 1.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80- 7178-747-7.

MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ. *Výchova ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 291 s. ISBN 978-80-247-2715-8.

MAIEROVÁ, Eva; PROCHÁZKA, Roman; DOLEJŠ, Martin; SKOPAL, Ondřej. *Česko-slovenská psychologická konference (nejen) pro doktorandy a o doktorandech*.

Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 271. s. ISBN 978-80-244-4224-2

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 2., aktualiz. a zosřř. Praha: Grada, 2015. 192 s. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, Oldřich; MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

NEŠPOR, Karel. *Vaše děti a návykové látky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 160 s. ISBN 80-7178-515-6.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 3., dopl. a opr. Praha: Portál, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7367-267-6.

OBEREIGNERŮ, Radka. *Sebepojetí dětí a adolescentů*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. 172 s. ISBN 978-80-244-5201-2.

SKOPAL, Ondřej; DOLEJŠ, Martin; SUCHÁ Jaroslava. *Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování u českých žáků a žákyň*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 74 s. ISBN 978-80-244-4223-5

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-2141-4.

ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 104 s. ISBN 978-80-247-2947-3

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. 576 s. ISBN 978-80-262-0714-6.

VAN DER WERFF, Jacobus. *The Problem of Self-Conceiving. Coping and Self-Concept in Adolescence*. Vyd. 1. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 1990. 270 s. ISBN 978-3-642-75222-3

VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. 226 s. ISBN 978-80-7368-5.

WILLARD, Nancy E. *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Vyd. 2. United States of America: Research Press, 2007. 320 s. ISBN 978-0-87822-537-8

ZEMANOVÁ, Vanda; DOLEJŠ, Martin. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 151 s. ISBN 978-80-244-4492-5

Internetové zdroje

KLING, Kristen; HYDE, Janet Shibley; SHOWERS, Carolin; BUSWELL, Brenda. *Gender differences in self-esteem: A meta-analysis. Psychological Bulletin. [on-line]. 1999 [cit. 22. 04. 2020]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.4.470>*

GENTILE, Brittany, et. al. *Gender Differences in Domain-Specific Self-Esteem: A Meta-Analysis*. [on-line]. 2009. [cit. 23. 04. 2020]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1037/a0013689>

Prevence-info. *Prevence rizikového chování* [on-line]. [cit. 23. 04. 2020]. Dostupné z: http://www.prevence-info.cz/sites/default/files/users/9/2014-07-15_chovani_deti_na_internetu-tz_upol.pdf

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Adéla Staňková
Fakulta:	Pedagogická fakulta
Katedra:	Katedra psychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Simona Dobešová Cakirpaloglu, Ph.D.

Název práce:	Rizikové chování a self-esteem u adolescentů
Název v angličtině:	Risky behaviour and self-esteem of adolescents
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou rizikového chování a sebehodnocením adolescentů. V teoretické části práce definuje pojmy týkající se tématu, popisuje a charakterizuje vybrané druhy rizikového chování a pojmy, které souvisí se sebehodnocením. Empirická část porovnává statisticky významné rozdíly mezi dívkami a chlapci ve vybraných oblastech rizikového chování, v sebehodnocení, a zda existuje nějaký vztah mezi těmito proměnnými.
Klíčová slova:	Adolescence, self-esteem, rizikové chování, prevence
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the issue of risky behavior and self-esteem of adolescents. The theoretical part of the thesis defines the concepts related to the topic, describes and characterizes selected types of risky behavior and concepts related to self-esteem. The empirical part compares statistically significant differences between girls and boys in selected areas of risky behavior, in self-esteem and whether there is any relationship between these variables.
Klíčová slova v angličtině:	Adolescents, self-esteem, risky behaviour, prevention
Rozsah práce:	81 stran
Počet znaků:	110 255
Jazyk práce:	český